

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет фінансів

Кафедра корпоративних фінансів і контролінгу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«Корпоративні фінанси»
Галузь знань	07 «Управління та адміністрування»
Спеціальність	072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Форма навчання: денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «ФІНАНСИ БАНКУ»

здобувача Підвисоцького Кирила Романовича

Науковий керівник: кандидат
економічних наук, доцент кафедри
корпоративних фінансів і контролінгу
Стащук Дмитро Михайлович

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
Комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри корпоративних фінансів і контролінгу:
доктор економічних наук, професор
Терещенко Олег Олександрович

Київ 2024

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 68 сторінок, 20 таблиць, 6 рисунків, список використаних джерел з 51 найменувань.

«Фінанси банку»

Об'єктом дослідження є процес управління фінансовими ресурсами банку.

Предметом дослідження є фінансові ресурси банку.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи – визначення сутності фінансових ресурсів банку, проведення аналізу та оцінки фінансів АТ «Державний ощадний банк України», рівня ліквідності та платоспроможності, аналізу та оцінки прибутковості банку в умовах COVID-19 та воєнного стану, визначення шляхів удосконалення формування фінансових ресурсів банків, розкрити необхідність проведення оцінки достатності капіталу банку.

Відповідно до мети кваліфікаційної бакалаврської роботи основними завданнями дослідження є такі:

- дослідити та узагальнити підходи до визначення поняття «фінансові ресурси банку»;
- розкрити сутність, функції, призначення та надати класифікацію фінансових ресурсів банківських установ;
- проаналізувати методи та інструменти формування банківського капіталу;
- визначити зміст фінансового планування в системі управління фінансового планування банку, його види, форми та методи;
- дати загальну оцінку фінансового стану АТ «Державний ощадний банк України»;
- провести аналіз основних фінансово-економічних показників діяльності досліджуваного банку;
- запропонувати шляхи вдосконалення формування фінансових ресурсів банківських установ;
- розкрити необхідність проведення оцінки достатності капіталу банку.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості практичного використання рекомендацій щодо вдосконалення формування фінансових ресурсів банківських установ України.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2024.

Рік захисту роботи 2024.

Ключові слова: фінанси банку, фінансові ресурси, банківський капітал, власний капітал, фінансове планування, достатність капіталу, прибутковість.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1 Теоретичні основи фінансових ресурсів банку.....	7
1.1 Економічна суть, призначення, класифікація та принципи фінансових ресурсів банківських установ.....	7
1.2 Методи та інструменти формування банківського капіталу.....	13
1.3 Фінансове планування як основний елемент управління фінансовою діяльністю банку.....	19
Розділ 2 Аналіз фінансового управління на прикладі АТ «Державний ощадний банк України».....	25
2.1 Аналіз та оцінка власних, залучених та запозичених коштів.....	25
2.2 Аналіз та оцінка рівня ліквідності та платоспроможності банку.....	30
2.3 Аналіз та оцінка прибутковості банку.....	41
Розділ 3 Удосконалення системи управління фінансами банку.....	48
3.1 Шляхи вдосконалення формування фінансових ресурсів банків.....	48
3.2 Оцінка достатності капіталу банку як запорука надійності.....	55
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64

ВСТУП

Актуальність роботи. Сучасна фінансова система країни значною мірою спирається на банківську систему, яка виконує ряд важливих економічних функцій. Для цього необхідно, щоб комерційні банки мали в своєму розпорядженні достатні фінансові ресурси. Банківська система відіграє ключову роль в ефективному зростанні економіки будь-якої країни. Призначення банків полягає в необхідності забезпечення розширеного відтворення за допомогою певних фінансових механізмів, фінансово-економічного співробітництва з іншими країнами та забезпечення здійснення розрахунків між економічними суб'єктами.

Основою функціонування банківської системи виступають фінансові ресурси, а управління ними включає залучення коштів від вкладників та інших кредиторів, а також визначення обсягів і структури цих джерел. Від ефективності управління залежить досягнення стратегічних цілей банку, його стабільність і конкурентоспроможність. В умовах воєнного стану, що діє на території України вже два роки, питання удосконалення управління фінансовими ресурсами постає як одне із першочергових, а тому дослідження цієї категорії є актуальним та доцільним завданням для розгляду і потребує урахування сучасних реальних умов ведення банківського бізнесу та особливостей національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ресурси комерційного банку складаються з коштів, якими банк керує і використовує для своєї діяльності відповідно до регулятивних вимог. Існує дві основні точки зору на визначення поняття «ресурси банку»: одна фокусується на джерелах формування, інша - на напрямках використання. Одні науковці підтримують перший підхід, визначаючи банківські ресурси як складову фінансових ресурсів, що включає власні та залучені кошти. У інших джерелах можна зустріти другий підхід, згідно з яким ресурси банку - це сукупність засобів, які використовуються задля кредитних та інших активних операцій. У цих визначеннях поняття «ресурси банку» та «банківські ресурси» є синонімами.

Попри значну кількість досліджень банківської діяльності, єдиний підхід до визначення фінансових ресурсів банку відсутній. Існує помітна різниця в поглядах між українськими та західними науковцями. Провідні економісти заходу переважно не використовують термін «фінансові ресурси банку». Зокрема, К. Кемпбелл, Е. Долан і Р. Кемпбелл при вивченні джерел коштів банку пропонують звертатися до правого боку банківського балансового звіту, де вказані депозити, позики та акціонерний капітал банку. Подібний підхід застосовано у праці «Комерційні банки» під редакцією Р. Коттера, Е. Ріда та Е. Гілла, де банківська справа розглядається через аналіз основних груп статей балансу банку. В свою чергу, британські економісти Ф. Форд і Д. Полфреман також зосереджуються на пасивних операціях, не використовуючи термін «фінансові ресурси банку».

Фінансові ресурси банку також ототожнюються з поняттями «банківські ресурси» та «ресурсна база банку». Найбільш доцільним визначенням фінансових ресурсів банку є трактування К. Волохатої, яке поєднує три підходи: напрямок використання, структуру та джерело надходження [1]. Згідно з визначенням автора, фінансові ресурси банку – це сукупність коштів, акумульованих із різних джерел, котрі формуються у процесі розподільчих і перерозподільчих відносин, використовуються в діяльності банку для отримання прибутку.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення сутності фінансових ресурсів банку, проведення аналізу та оцінки фінансів АТ «Державний ощадний банк України», рівня ліквідності та платоспроможності, аналізу та оцінки прибутковості банку в умовах COVID-19 та воєнного стану, визначення шляхів удосконалення формування фінансових ресурсів банків, а також розкрити необхідність проведення оцінки достатності капіталу банку.

Відповідно до мети кваліфікаційної бакалаврської роботи основними *завданнями* дослідження є такі:

- дослідити та узагальнити підходи до визначення поняття «фінансові ресурси банку»;
- розкрити сутність, функції, призначення та надати класифікацію

фінансових ресурсів банківських установ;

- проаналізувати методи та інструменти формування банківського капіталу;

- визначити зміст фінансового планування в системі управління фінансового планування банку, його види, форми та методи;

- дати загальну оцінку фінансового стану АТ «Державний ощадний банк України»;

- провести аналіз основних фінансово-економічних показників діяльності досліджуваного банку;

- запропонувати шляхи вдосконалення формування фінансових ресурсів банківських установ;

- розкрити необхідність проведення оцінки достатності капіталу банку.

Об'єктом дослідження є процес управління фінансовими ресурсами банку.

Предметом дослідження є фінансові ресурси банку.

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної бакалаврської роботи використовувалися загальнонаукові методи економічного аналізу, статистичні методи оцінки динамічних рядів, методи формальної й діалектичної логіки, метод групувань, економіко-математичного моделювання.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів.

Теоретичною та методологічною основою даної кваліфікаційної бакалаврської роботи є ключові положення та висновки, сформульовані в наукових фундаментальних працях українських і зарубіжних фінансистів у галузі теорії банківської справи. Емпіричною базою дослідження слугують законодавчі та нормативні акти, що регулюють банківську діяльність в Україні. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості практичного використання рекомендацій щодо вдосконалення формування фінансових ресурсів банківських установ України.

Інформаційною базою дослідження є праці українських та закордонних фахівців в області теорії та практики банківської справи; матеріали наукових

конференцій; статистична, фінансова та управлінська звітність АТ «Державний ощадний банк України».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

У першому розділі кваліфікаційної бакалаврської роботи досліджено та узагальнено підходи до визначення поняття «фінансові ресурси банку», розкрито сутність, функції, призначення та надано класифікацію фінансових ресурсів банківських установ, проаналізовано методи та інструменти формування банківського капіталу, визначено зміст фінансового планування в системі управління фінансового планування банку, його види, форми та методи.

У другому розділі дано загальну оцінку фінансового стану АТ «Державний ощадний банк України», проведено аналіз основних фінансово-економічних показників його діяльності.

У третьому розділі запропоновано шляхи вдосконалення формування фінансових ресурсів банківських установ, розкрито необхідність проведення оцінки достатності капіталу банку як запоруки надійності.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ БАНКУ

1.1 Економічна суть, призначення, класифікація та принципи фінансових ресурсів банківських установ

На сучасному етапі розвитку фінансового ринку нашої країни суттєвого значення набуває розвиток інститутів, котрі на фінансовому ринку виконують функції професіоналів, що реалізуються за рахунок здійснення посередницької діяльності. Важливо відмітити, що до найактивніших учасників фінансового ринку слід віднести саме банки.

Фінансові корпорації - це корпорації, що спеціалізуються, в першу чергу, на фінансових послугах або ж на допоміжній фінансовій діяльності: НБУ, депозитні корпорації (вітчизняні банки), інші небанківські фінансові корпорації (страхові компанії, кредитні установи, недержавні пенсійні фонди, фінансові компанії та ін.) [2, с. 191]. Банки виступають фінансовими корпораціями, котрі належать до підсектору депозитних корпорацій, основною функцією котрих виступає фінансове посередництво, емісія зобов'язань у вигляді депозитів або ж інших фінансових інструментів [3].

Перерозподіл ресурсів на фінансовому ринку має часові обмеження та здійснюється на платній основі в умовах співвідношення попиту та пропозиції, що перебувають під впливом високого рівня конкуренції. В таких умовах фінансовий ринок має потребу в мобілізації та розподілі фінансових ресурсів, що сконцентровані у населення, підприємств і державних грошових фондах. Відмітимо, що фінансовий ринок у процесі перерозподілу своїх ресурсів виконує ті функції, котрі не може виконувати жодна інша складова фінансової системи, справляючи суттєвий вплив на її стійкість, ефективність та еластичність. Відмітимо, що характерною особливістю банків у цих умовах є те, що вони

виступають як продавцями, так і покупцями активів. Тобто, на ринку взаємодіють попит (покупець), і пропозиція (продавець – банк). При збіганні інтересів відбувається відповідний акт купівлі-продажу активів, тобто реалізації вартості, яка властива цим активам [4].

Фінанси банків слід розглядати саме на мікроекономічному рівні в якості складової децентралізованих фінансів (фінансів підприємств) з урахуванням особливостей діяльності. В свою чергу, децентралізовані фінанси є вихідної ланкою фінансової системи, а під ними варто розуміти економічні відносини з розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, формування фондів грошових коштів, забезпечення функціонування та одержання прибутку. Банки є недосить звичайними суб'єктами господарювання, що забезпечують мобілізацію коштів і створення ресурсів задля інвестування в економіку. В свою чергу, цей факт визначальний задля розуміння специфіки економічних відносин, котрі формують зміст фінансів банківських установ. Варто зазначити, що фінанси банків мають імперативний характер, а більша їх частина безпосередньо чи опосередковано регламентується нормативними актами [5].

Враховуючи значні напрацювання в дослідженні фінансової діяльності підприємств І. В. Зятковського, можна зазначити, що фінанси банків виступають об'єктивною реальністю, що виявляється в фінансових відносинах між ними та державними й недержавними установами, юридичними, фізичними особами з організації формування, розподілу, використання фінансових ресурсів [5, с. 35]. Основні засади організації фінансів банківських установ утворюють складний механізм формування, розподілу, використання фінансових ресурсів банку. В свою чергу, реалізація цих відносин є можливою лише за певної форми організації банківського бізнесу.

Ця організаційно-правова форма відповідає за забезпечення юридичного та майнового статусу, надає можливість функціонувати як на внутрішньому, так і на зовнішньому фінансовому ринку відповідно до чинного законодавства [3].

Спираючись на визначення вітчизняних науковців щодо поняття «децентралізовані фінанси», можна зазначити, що фінанси банків є сукупністю

економічних відносин, котрі опосередковують кругообіг грошових коштів для забезпечення статутної діяльності та пов'язані з рухом грошових потоків, розподілом, використанням грошових фондів [3, с. 172].

В свою чергу, матеріальним виявом теоретичної сутності фінансів банку виступають його фінансові ресурси, адже без них банк не здатен повноцінно функціонувати в якості посередника фінансовому ринку. Відповідно до ринкової концепції фінансів, розроблену західними дослідниками, можна зазначити, що фінанси банківських установ є результатом застосування різноманітних економічних прийомів та методів задля досягнення максимального прибутку або ж нарощення загальної вартості капіталу.

Поняття фінансових ресурсів банку складне, що зумовлено певною зміною і трансформацією фінансових ресурсів у процесі операційної діяльності банку. Хоча, на відміну від підприємств, значно менша частина негрошових і нефінансових активів. Тобто на початковому етапі банк залучає грошові кошти у населення, підприємств, за допомогою інструментів фінансового ринку, цінних паперів, депозитних програм тощо. Після цього фінансові ресурси набувають форми виданих кредитів, цінних паперів, обладнання та інших основних засобів, які використовуються працівниками, а також частково залишаються у формі грошових коштів для того, щоб забезпечити своєчасне погашення зобов'язань комерційних банків перед своїми клієнтами та іншими контрагентами. У цілому можна зазначити, що не існує узгодженості щодо позиції різних учених щодо суті поняття фінансових ресурсів. Одні ототожнюють їх із грошовими коштами, а інші говорять про усі доступні ресурси, які можуть бути вкладені у формування оборотних і необоротних активів банку [6, с. 131]. Враховуючи, що особливістю бізнес-моделі банку є надзвичайно вагома частка саме грошових коштів, то можна стверджувати, що фінансові ресурси банку визначаються як сукупність грошових ресурсів, які залучені у власників чи сторонніх суб'єктів на фінансовому ринку і можуть бути спрямовані на формування кредитного портфеля, портфеля цінних паперів, для купівлі банківського обладнання, а також для виконання інших завдань [6]. Ведучи мову про співвідношення понять «банківські ресурси» та

«фінансові ресурси банку» можна зазначити, що фінансові ресурси є частиною банківських.

Банківські ресурси охоплюють трудові ресурси, нематеріальні та матеріальні, фінансові та інші ресурси. Якщо співставляти пасиви банку та фінансові ресурси, то останні будуть лише частиною перших, адже пасиви можуть формуватися за рахунок негрошових коштів, наприклад, за рахунок вкладення у статут банку основних засобів, що в подальшому будуть використовуватися в операційному процесі [6, с. 132] (рис.1.1). Наприклад, власник може вкласти наявні у нього приміщення, в яких буде розміщене відділення банку. Фінансові ресурси означають, що вони перебувають у грошовій формі та забезпечують умови подальшого функціонування організації.

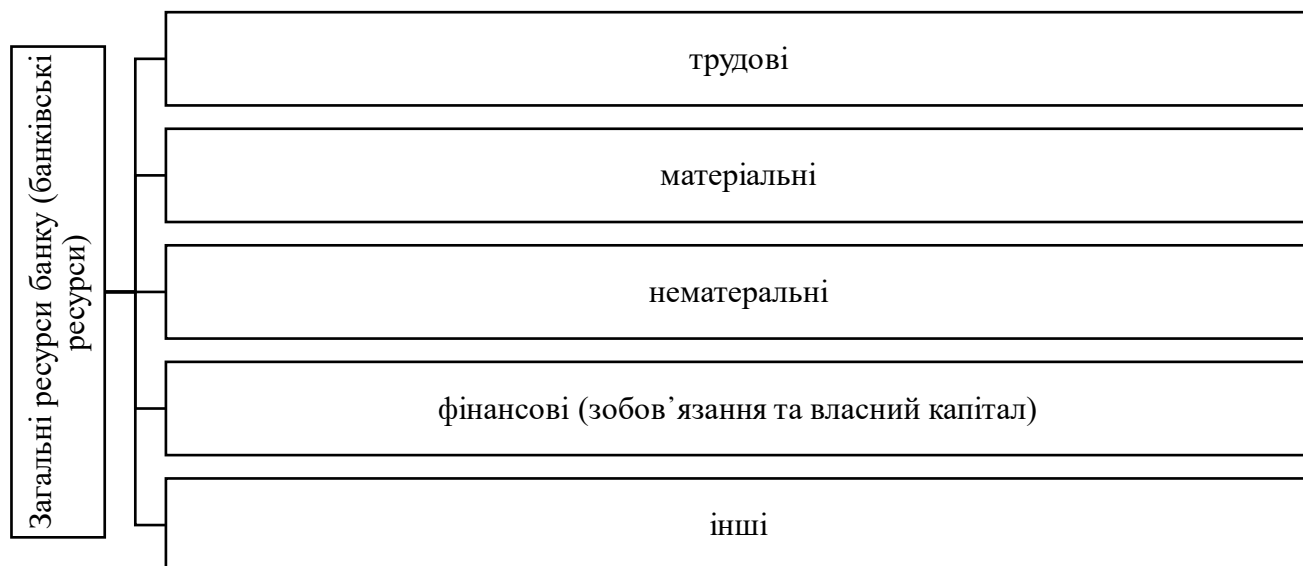

Рисунок 1.1 – Загальні ресурси банку [7]

Що ж до структури фінансових ресурсів, то сюди відносять власні кошти, тобто власний капітал банку, і його зобов'язання. Сюди не відноситься власний капітал, який вкладений у негрошовій формі. Те ж стосується і зобов'язань. Тож до власних фінансових ресурсів будуть належати кошти, які вкладені власниками або ж згенеровані самим банком і можуть використовуватися для подальшого фінансування діяльності. Зобов'язання ж - це грошові кошти, отримані за допомогою депозитних програм, емісії боргових цінних паперів, наприклад облігацій, за рахунок використання інших інструментів, що дозволяє залучити

грошові кошти у фінансову систему комерційного банку. Отже, фінансові ресурси банку означають ресурси банку, що перебувають у грошовій формі та можуть використовуватися для фінансування його діяльності. Фінансові ресурси банку не є тотожними банківським ресурсам і пасивам. Фінансові ресурси також можна розподілити за критерієм джерел їх залучення на власні та залучені [6].

Дослідження фінансових ресурсів банку є вимогою, яка дозволить підвищити його конкурентоспроможність на фінансовому ринку. У наукових працях дослідників використовується поняття «фінансові ресурси», однак спостерігаються різні підходи до його трактування. Разом з тим, фінансові ресурси банку ототожнюються з «ресурсною базою банку» та «банківськими ресурсами» (табл. 1.1) [7, с. 374].

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «фінансові ресурси банку»

Автор	Наукова думка
Фінансовий словник [8]	«Банківські ресурси - це кошти, які є в розпорядженні банків та використовуються для кредитних, інвестиційних, інших активних операцій».
К. Волохата, В. Волохата [1]	«Фінансові ресурси банку - це сукупність акумульованих з різних джерел коштів, що формуються у процесі розподільчих та перерозподільчих відносин і використовуються в банківській діяльності з метою отримання прибутку»
А. Мороз, М. Савлук [9]	«Ресурси банківських установ – це сукупність коштів, що є в них у розпорядженні та використовуються для проведення активних операцій».

Джерело: розроблено автором на основі [8; 1; 9]

Іноді під зобов'язаннями банків розуміють лише залучені ресурси або окремі елементи запозичених банками коштів. Однак не існує комплексної системи складових, які б сформували фінансові ресурси банку [10].

Аналіз теоретичних основ управління банку свідчить про відсутність єдиного підходу до їх класифікації.

Банківське законодавство чітко розділяє операції та послуги банку. А тому, при плануванні та прогнозуванні обсягів фінансових ресурсів банку, необхідно розуміти ступінь забезпеченості банківських операцій і послуг фінансовими ресурсами.

Таблиця 1.2 – Комплексна класифікація фінансових ресурсів банку [10]

Критерій класифікації	Вид фінансових ресурсів
За джерелом формування	Власні, залучені, запозичені
За напрямом руху	Вхідна, вихідна
За часом використання	Постійна, тимчасові
За строками	Довгострокові, середньострокові, короткострокові
За характером залучення	Безперервне залучення, разове залучення
За можливістю прогнозування	Прямого прогнозування, опосередкованого прогнозування
За формою розрахунків	Готівкові, безготівкові
За ступенем стабільності	Стабільні, нестабільні
В залежності від подальшого спрямування фінансових ресурсів	Ресурси для операцій, ресурси для послуг

Така подана класифікація сприяє поглибленню дослідження сутності поняття «фінансові ресурси банку» та підвищенню ефективності управління.

Важливим елементом концептуальної ознаки банківських фінансів є визначення їх принципів.

Якщо підсумувати висновки дослідників, які займалися теорією фінансів підприємств та банків, можна використати систематизацію принципів фінансів банку, запропоновану Л. В. Кузнєцовою. Відповідно до цього, до основних принципів фінансів банку варто віднести: загальні (самофінансування, господарська самостійність, матеріальної зацікавленості та відповідальності), специфічні (саморегулювання, підвищення прозорості результатів фінансової діяльності, забезпечення фінансовими резервами) [11]. Такий аналіз відображає різноманіття та складність управління фінансовими ресурсами банку, а також акцентує увагу на принципах, що сприяють його стабільності та ефективності.

1.2 Методи та інструменти формування банківського капіталу

Формування та організація фінансів банків визначається особливостями їх грошових потоків під час здійснення банківської діяльності. Тому формування фінансів банківської установи означає організацію управління грошовими перерозподільними відносинами між банком та його контрагентами, а також організацію руху фінансових ресурсів банку та його власного капіталу в межах чинного законодавства з метою забезпечення фінансової стійкості та максимізації прибутку або збільшення вартості власного капіталу [3].

Як і у випадку з фінансовими ресурсами, існують різні підходи до розуміння суті власного капіталу банку. Як показано у табл. 1.3, українське законодавство визначає капітал банку як суму чистих активів, тобто обсяг загальних активів після вирахування реальної вартості зобов'язань банку [6].

Таблиця 1.3 – Визначення суті власного капіталу [6]

Автор / джерело	визначення
Закон України «Про банки і банківську діяльність»	«Капітал банку - власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань».
Душко З. А.	«Власний капітал виступає основним початковим безстроковим джерелом фінансування діяльності банку та джерелом погашення його збитків».
Абизова Е. В., Понкратова Е. А.	«Під власним капіталом слід розуміти вартість чистих активів компанії, скориговану на розмір гудвілу і сальдо дисконтування грошових потоків для заданого горизонту оцінки».
Анопченко Т. Ю., Чараєва М. В., Євстаф'єва Е. М	«Власний капітал - це чиста вартість майна, що визначається як різниця між вартістю активів (майна) організації та її зобов'язаннями».
Пономарьова С.В., Железнова І. В.	«Власний капітал - це чиста вартість майна, що визначається як різниця між вартістю активів організації та її зобов'язаннями».

Існує підхід, що власний капітал є основним початковим джерелом фінансування, проте це швидше правильно для підприємств, а не для банків. Адже

у банків практично з початку їхньої діяльності саме зобов'язання є основним джерелом фінансування активів. Також визначено, що власний капітал дорівнює чистій вартості активів.

Власний капітал банку виконує три основні функції: захисну, оперативну, регулюючу [6].

Власний капітал банку складається з таких елементів: статутний капітал; загальні резерви та інші фонди; результати переоцінки; результати минулих років; емісійні різниці (табл.1.4).

Таблиця 1.4 – Види власного капіталу в українському бухгалтерському обліку банків і за Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ) [6]

Український бухгалтерський облік банків	МСФЗ
Статутний капітал	Статутний капітал
Емісійні різниці	Додатковий капітал
Загальні резерви та інші фонди	Резервний капітал
Результати минулих років	Нерозподілений прибуток
Результати переоцінки	

Якщо установа діє ефективно, то найбільш вагомим видом власного капіталу буде саме нерозподілений прибуток або результати минулих років. Статутний капітал формується на початковому етапі діяльності банку та може збільшуватись у зв'язку з відповідними діями власників [6].

Таблиця 1.5 – Класифікація за різними ознаками банківського капіталу

Організаційно-правова форма діяльності банку	Акціонерний власний капітал	Резидентність	Іноземний власний капітал
	Пайовий власний капітал		Національний власний капітал
Форма інвестування	Власний капітал у грошовій формі	Характер використання власниками	Робочий власний капітал
	Власний капітал у матеріально-речовій формі		Неробочий власний капітал

Продовження таблиці 1.5

	Власний капітал у формі фінансових активів	Спосіб розрахунку	Балансовий власний капітал
Форма власності	Приватний власний капітал		Регулятивний власний капітал
	Колективний власний капітал	Порядок та джерела формування	Статутний, резервний капітал та інші спеціальні фонди і резерви Нерозподілений прибуток Субординований капітал

Джерело: розроблено автором на основі [6]

Порядок формування власного капіталу банку здійснюється в кілька етапів. На початковому етапі створення банку відбувається формування первинного обсягу власного капіталу, як це відображено на рис.1.2.

Рисунок 1.2 – Порядок формування власного капіталу [6]

Відбувається постійна щоденна діяльність банку, що призводить до формування чистого прибутку. Ці кошти можуть бути використані власниками для власного споживання, а можуть бути реінвестованими назад у діяльність банку. Остання дія призведе до підвищення обсягу власного капіталу банківської організації [6].

При управлінні формуванням власного капіталу використовують внутрішні та зовнішні джерела. Зовнішніми джерелами формування власного капіталу є залучення коштів діючих власників або залучення нових інвесторів у акції банку.

Внутрішні джерела формування власного капіталу охоплюють:

- нерозподілений прибуток звітного року;
- кошти, отримані в результаті переоцінки основних засобів;
- амортизаційні відрахування;
- інші внутрішні джерела (різні фонди банку).

Процес формування відбувається постійно, адже в рамках динамічної діяльності банку компанія, у випадку її ефективної роботи, генерує чистий прибуток, який у подальшому власники можуть вкласти назад у діяльність банку. Що ж до розміщення коштів, то для цього використовуються типові інструменти видачі кредитів, купівля акцій та облігацій, розміщення власних фінансових ресурсів за іншими напрямками [6].

Відособленість капіталу та майна банків призводить до виникнення широкого спектру фінансових відносин, що виникають у процесі взаємодії банків з державою та іншими економічними суб'єктами. Всі ці фінансові відносини, які опосередковують кругообіг грошових коштів банків, можна розділити на декілька груп за їх економічним змістом.

Грошові відносини банківських установ можна класифікувати на кілька основних груп, кожна з яких має своє значення та економічний зміст. Зокрема, виділяються наступні групи:

- відносини між засновниками банку в процесі формування статутного фонду. Цей капітал є першоджерелом, що створює умови для початку діяльності банку;
- відносини між банками та їх засновниками, що стосуються випуску та розміщення банківських акцій, формування резервного фонду акціонерного товариства, розподілу прибутку та виплати дивідендів за акціями. Ця група відносин є надзвичайно важливою, оскільки основною формою створення банків є акціонерне товариство відкритого типу;
- відносини між банками та клієнтами, пов'язані з депозитними, кредитними та іншими операціями, що супроводжують рух грошових коштів;
- відносини між банками та Асоціацією українських банків, спрямовані

на вирішення загальних питань, захист банківської діяльності тощо;

- відносини між банками та НБУ, що стосуються кореспондентських розрахунків, ліцензування, нагляду та регулювання банківської діяльності, одержання кредитів, рефінансування, придбання іноземної валюти тощо;

- відносини між банками та їх відокремленими підрозділами, пов'язані з фінансуванням витрат, одержанням прибутку, його розподілом та використанням, веденням бухгалтерського обліку, складанням консолідованого балансу тощо;

- відносини між банками та їх персоналом, що включають оплату праці, розподіл та використання прибутку, випуск і розміщення цінних паперів, виплату дивідендів за акціями і процентів за облігаціями тощо;

- відносини між банками та іншими суб'єктами господарювання щодо інвестування та розміщення тимчасово вільних власних і залучених коштів. Ці відносини зазвичай регулюються державою через відповідний контроль і нагляд з боку НБУ;

- відносини між банками та афілійованими структурами, а також іншими учасниками фінансово-промислових груп, холдингів, концернів, корпорацій. Ці відносини пов'язані із внутрішньо корпоративним перерозподілом грошових коштів з метою розвитку бізнесу, фінансування спільних проектів, оптимізації оподаткування, захисту від поглинань і захоплень тощо;

- відносини між банками і державою, що стосуються сплати податків до бюджету, єдиного соціального внеску до Пенсійного фонду, штрафних санкцій тощо;

- відносини між банками та іншими депозитними корпораціями у сфері кредитних, депозитних, інвестиційних, комісійних, посередницьких та міжбанківських операцій [3].

Кожна з цих груп відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності та ефективності функціонування банківських установ.

Розглянуті основні групи фінансових відносин, у які вступають банки в процесі своєї діяльності, визначають сутність і зміст фінансів банківських установ. Кожна з цих груп фінансових відносин має свої особливості, проте спільною

матеріальною основою для всіх є рух грошових коштів банку. Саме через рух грошових коштів відбувається формування статутного капіталу банку, починається і завершується виробничий цикл діяльності, створюються резерви, здійснюється кредитування суб'єктів економіки, розміщуються та інвестуються тимчасово вільні кошти, формується та використовується прибуток, виплачуються дивіденди акціонерам.

Характер кругообігу грошових коштів і ступінь розмаїття та складності фінансових відносин банків обумовлюється декількома факторами. По-перше, це організаційна форма, в якій створено банк, зокрема відкрите акціонерне товариство. Ця форма впливає на розмір, структуру та порядок формування статутного фонду (капіталу), створення резервного капіталу, розподіл прибутку та сплату дивідендів. Вона також визначає здатність банку ефективно функціонувати й успішно виконувати встановлені НБУ нормативи капіталу, ліквідності, інвестування тощо. По-друге, специфіка банківської діяльності. Банки задовольняють потреби ринку в наданні послуг і отримують прибуток шляхом залучення коштів від інвесторів за певну плату та надання цих коштів у позику. Ця специфіка визначає основні фінансові операції банків та їхню взаємодію з ринковими суб'єктами, впливаючи на характер і структуру грошових потоків.

Для досягнення максимального прибутку банки повинні вирішувати дві ключові проблеми у взаємовідносинах з клієнтами: зниження ризику та забезпечення ліквідності. Вони мають організувати свою діяльність таким чином, щоб запевнити вкладників у найкращому відстоюванні їхніх інтересів, наданні послуг з розподілу ризику та забезпечення ліквідності, а також у наданні інформаційних послуг, яких не можуть запропонувати інші фінансові установи. Крім того, банки повинні обов'язково дотримуватись нормативів, встановлених НБУ для банківських установ.

1.3 Фінансове планування як основний елемент управління фінансовою діяльністю банку

Планування банківської діяльності, яке орієнтоване на майбутнє, є ключовою функцією управління банком [12]. Фінансова стратегія є ключовим інструментом у забезпеченні фінансового розвитку банку. Вона є складовою частиною корпоративної стратегії розвитку і представляє собою довгострокову програму конкретних заходів з формування та ефективного використання фінансових ресурсів банку для досягнення позитивних результатів. Фінансові стратегії включають такі аспекти, як розширення депозитної бази, кредитування, інвестування та зміцнення капітальної бази банку [13].

Планування в банках організоване на кількох рівнях. Стратегічне планування, яке є найвищим рівнем, включає формулювання ідей, визначення ключових цілей та завдань, а також встановлення основних підходів до їх досягнення. На другому рівні розташоване тактичне планування, яке визначає конкретні заходи і завдання для втілення стратегії в життя. На нижньому рівні здійснюється фінансове планування, що конкретизує стратегію, завдання та заходи у вартісних показниках.

Фінансове планування банку – це спрямований у майбутнє процес управління, що передбачає розроблення системи фінансових планів, нормативів і показників. Він включає реалізацію комплексу заходів для забезпечення банку необхідними фінансовими ресурсами та підвищення ефективності його фінансової діяльності. Цей підхід акцентує на ролі фінансового планування у процесі управління та розвитку банківської установи [13].

Основними об'єктами банківського фінансового планування є активи та пасиви, портфель банківських послуг, і пов'язані з ними витрати та доходи. У фінансовому плані, котрий складається з 2 частин, плану портфеля активів, пасивів і послуг, з одного боку, і плану доходів і витрат (бюджету) – з іншого, знаходять

віддзеркалення і виробничі, і портфельні функції банку. Фінансовим планом є документ, в якому бюджет банку і план його портфеля активів, пасивів і послуг є логічно пов'язаними елементами єдиної системи. Разом із традиційною системою об'єктів фінансового планування проведено їх класифікацію, згідно з якою планування доходів і витрат банку – формування його бюджету – проводиться щодо системи об'єктів – бюджетних одиниць, в чому і полягає завдання визначення для банку конкретної технології управління фінансами [20].

У процесі фінансового планування в банку можуть виділятися наступні бюджетні одиниці: банк у цілому, його філії, внутрішні підрозділи, а також окремі продукти (операції, послуги) та клієнти [13].

Методи фінансового планування наведено на рис. 1.3.

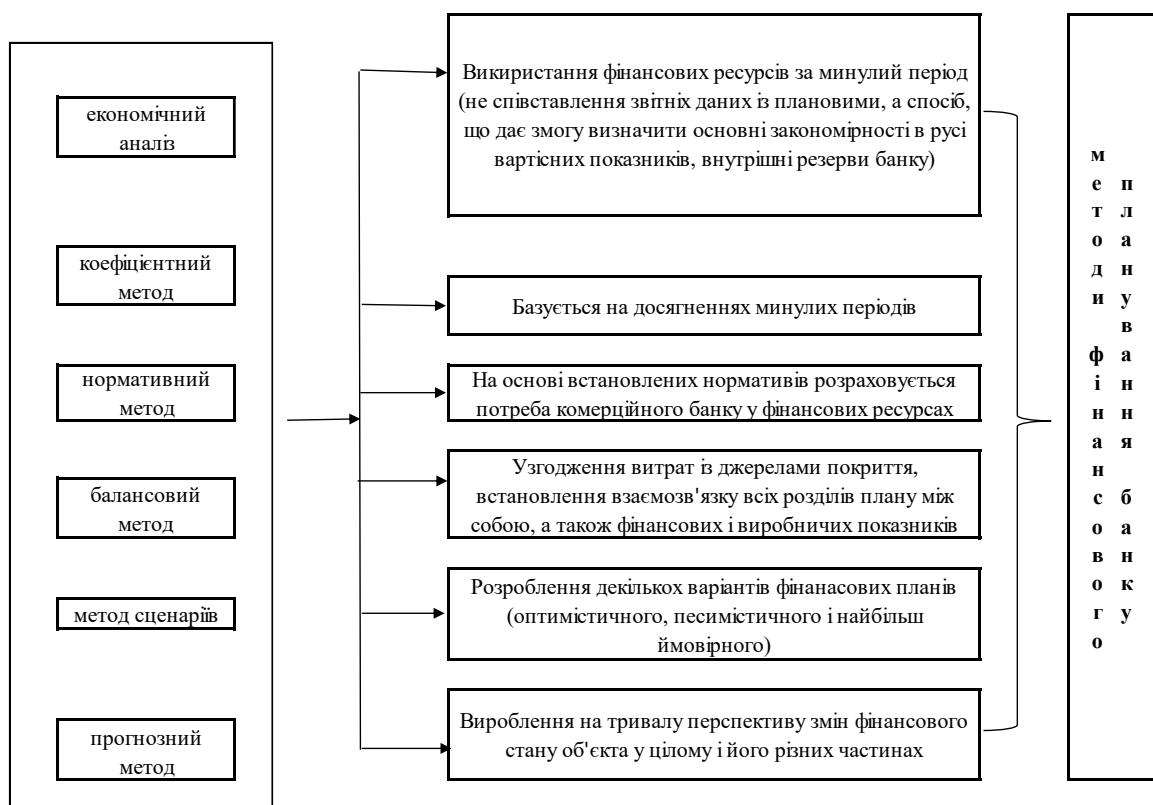

Рисунок 1.3 – Методи фінансового планування банку [14]

Досвід використання цих методів показує, що лише комплексне їх застосування дозволяє порівнювати різні сценарії розвитку фінансової діяльності банку. Це допомагає систематизувати інформацію і вибрати оптимальні стратегії

розвитку, а також попереджати можливі негативні наслідки рішень, що були прийняті [14].

У систему загального планування фінансової установи входить фінансове планування, яке поділяється на три рівні: стратегічне, тактичне і оперативне планування (рис.1.4).

Рисунок 1.4 – Система фінансового планування банківської установи [15]

Кожний рівень планування охоплює конкретний часовий період і має свої специфічні методи реалізації запланованих результатів. Усі ці системи тісно пов'язані між собою і працюють в послідовній послідовності [15].

Першим кроком у процесі планування є розробка основних напрямків та цільових показників економічного розвитку банку шляхом обрання загальної стратегії розвитку. Ця стратегія визначає завдання і параметри тактичного планування. Однією з ключових стратегічних цілей фінансової діяльності банку є збільшення доходів його власників і максимізація його ринкової вартості [6].

Тактичне планування включає в себе визначення оптимальних поточних фінансових операцій банку і розподіл фінансових ресурсів між його підрозділами. Це охоплює створення бюджетів на підставі розрахунку фінансових результатів

діяльності на плановий період. Такий підхід дозволяє прогнозувати обсяги та джерела фінансування розвитку банку за кожним напрямом, структуру доходів і витрат, а також джерела їх формування. Окрім цього, враховуються зміни у структурі власності, щоб забезпечити необхідний рівень ліквідності та платоспроможності [1].

Оперативне планування є фундаментом для розробки та впровадження поточних бюджетів у всіх аспектах діяльності банку. Воно включає планування надходження та витрат коштів на майбутній період, зазвичай з деталізацією по днях, тижнях та декадах, і передбачає розробку виконавчих планів для безпосередніх виконавців [6]. Один із методів, який допомагає забезпечити взаємозв'язок між різними фінансовими показниками банку і визначити цільові рівні прибутковості, – це методика декомпозиційного аналізу власного капіталу, також відома як модель Дюпона.

Методика декомпозиційного аналізу дозволяє вивчити взаємозв'язок між показниками прибутковості та ризику банку, а також визначити вплив окремих факторів на результати його діяльності. Прибутковість банку оцінюється за допомогою показників ROE (прибутковість капіталу) та ROA (прибутковість активів), тоді як ризик банку визначається мультиплікатором капіталу. Показник мультиплікатора капіталу (МК) представляє собою відношення середньорічних активів до власного капіталу банку:

$$МК = A/K \quad (1.1)$$

Чим вищим є значення цього мультиплікатора, то вищим буде й рівень ризику, а залежність між прибутковістю і рівнем ризику можна описати моделлю:

$$ROE = ROA \cdot МК \quad (1.2)$$

Ця формула вказує на зв'язок між прибутком та джерелами, з яких формуються фінансові ресурси банку, зокрема — відношенням між власним та залученим капіталом [6]. Чим вищий рівень прибутку, тим більше ризиків може мати структура балансу банку за інших рівних умов.

На наступному етапі виконується більш детальний аналіз, відомий як аналіз Дюпона, який розкладає показник прибутковості активів (ROA) на дві складові:

чисту маржу прибутку та коефіцієнт доходності (або використання) активів. Чиста маржа прибутку (NPM) визначається як відношення чистого прибутку до валових доходів банку, водночас коефіцієнт доходності активів (EA) розраховується як відношення валових доходів до сумарних активів банку. Таким чином, ми можемо побачити залежність:

$$ROA = \frac{NP}{E} \times \frac{E}{A}, \quad (1.3)$$

$$\text{або } ROA = NPM \times EA. \quad (1.4)$$

$$ROE = NPM \times EA \times MK, \quad (1.5)$$

або

$$ROE = \frac{NP}{E} \times \frac{E}{A} \times \frac{A}{K}. \quad (1.6)$$

На завершальному етапі проводиться аналіз факторів, які впливають на чисту маржу прибутку та доходність активів. Ці фактори включають валові доходи, операційні витрати та структуру активів банку. Метою такого аналізу є виявлення причин неефективності діяльності банку та пошук можливостей для підвищення чистого прибутку. Чистий прибуток банку розкладається на доходи та витрати. Подальший аналіз включає вивчення динаміки різних складових доходів (процентних, комісійних, торгових, інших) і витрат банку (процентних, операційних, податкових платежів) [6].

При плануванні необхідно розглядати не лише зміни в динаміці показників, але й їх базові значення. Поведінка окремих об'єктів планування залежить від обмеженого набору чинників, що може перешкоджати коректному прогнозуванню та оцінці результатів діяльності банку, а також виявленню можливих резервів для підвищення його прибутковості загалом. У сучасних умовах практика фінансового планування в банківській сфері, залишаючись надто простою і суб'єктивною, переважно спирається на принцип «планування на основі минулих досягнень». У такій ситуації планування не виконує своїх ключових функцій: воно не стимулює керівників до досягнення поставлених цілей банку, не координує події в банку та не зменшує рівень ризиків у банківській діяльності [12].

Основою фінансового планування у банку є його фінансова політика. Ця політика є частиною загальної стратегії банку і визначається концепцією його фінансового розвитку та стратегічними цілями. Вона включає в себе основні принципи формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, а також комплекс заходів, які здійснюються управлінськими органами для досягнення поставлених цілей.

Процедура фінансового планування в банку є важливим етапом у забезпеченні ефективного управління і розвитку організації. Перш за все, вона допомагає зрозуміти проблеми та перешкоди, що виникають під час втілення стратегії та тактики банку. Фінансові плани встановлюють конкретні показники для досягнення стратегічних цілей та тактичних завдань. Вони також сприяють пошуку нових тактичних шляхів для досягнення стратегічних цілей. Крім того, фінансове планування є основою для оперативного управління та планування діяльності банку. Порівняння фактичних та запланованих результатів дозволяє оцінити ефективність діяльності банку та приймати оптимальні управлінські рішення. Важливим аспектом є усвідомлення витрат на діяльність банку, що допомагає менеджерам кількісно обґрунтувати свої плани. Фінансове планування також сприяє координації та комунікації між різними підрозділами банку. Крім того, воно забезпечує кількісне обґрунтування планів менеджерів та мотивує діяльність працівників через орієнтацію на досягнення цілей банку. Нарешті, фінансове планування допомагає виконувати вимоги нормативних документів і контрактів.

Для покращення ефективності фінансового планування у вітчизняних банках важливим є впровадження системи, що ґрунтується на ідеї деталізації його об'єктів. Ця система передбачає розбиття бюджетів на рівні центрів фінансової відповідальності на бюджети внутрішніх структурних підрозділів банку, окремих банківських продуктів та навіть окремих клієнтів. Розбиття бюджетів до такого рівня дозволяє приймати об'єктивні та чіткі планові рішення, уникнути пропусків у доходах та витратах, які не були враховані в плані.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ НА ПРИКЛАДІ АТ «ДЕРЖАВНИЙ ОЩАДНИЙ БАНК УКРАЇНИ»

2.1 Аналіз та оцінка власних, залучених та запозичених коштів

Акціонерне товариство «ДЕРЖАВНИЙ ОЩАДНИЙ БАНК УКРАЇНИ» утворено відповідно до розпорядження Президента України від 20.05.1999 № 106, постанови Кабінету Міністрів України від 21.05.1999 № 876 шляхом перетворення Державного спеціалізованого комерційного ощадного банку України у відкрите акціонерне товариство «Державний ощадний банк», тип якого відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» [16] змінено на публічне акціонерне товариство. Єдиним акціонером Банку, якому належить 100% акцій Банку, є держава. Функції з управління корпоративними правами держави у АТ «Ощадбанк» здійснює Кабінет Міністрів України, який також виконує функції вищого органу управління державного банку. Державний банк може існувати лише у формі акціонерного товариства [17]. АТ «Ощадбанк» – універсальна банківська установа, що зосереджує зусилля на створенні вигідних умов для обслуговування клієнтів, розширенні переліку банківських послуг та збільшенні присутності на ринку. Стратегія АТ «Ощадбанк» спрямована на розвиток роздрібного бізнесу, створення умов повного банківського обслуговування клієнтів.

У зв'язку з початком військового вторгнення в Україну, АТ «Ощадбанк» активно зосередив свої зусилля на забезпеченні неперервного та стабільного функціонування на всіх рівнях. Ця ініціатива охопила роботу філій, банкоматів, мобільного додатка, чат-боту, контактного центру, мережі терміналів та інші аспекти. Таке активне ставлення допомогло зберегти довіру не лише до Ощадбанку, але й до усієї банківської системи країни [18]. Швидке відновлення банківської роботи на територіях, що були звільнені від окупації, є критично важливим для

Ощадбанку. Тому банк негайно відновлює свою присутність у звільнених містах, якщо це дозволяє безпечна ситуація. Наразі українці мають можливість скористатися банківськими послугами в близько 1 200 відділеннях, розташованих у всіх контрольованих регіонах України. За даними Національного банку України станом на кінець 2023 року Ощадбанк мав найбільш розвинуту мережу відділень серед всіх українських банків. Крім того, клієнти мають доступ до 2 793 банкоматів та 2 559 терміналів самообслуговування. Більшість послуг Ощадбанку доступна цілодобово через мобільний додаток «Мобільний Ощад».

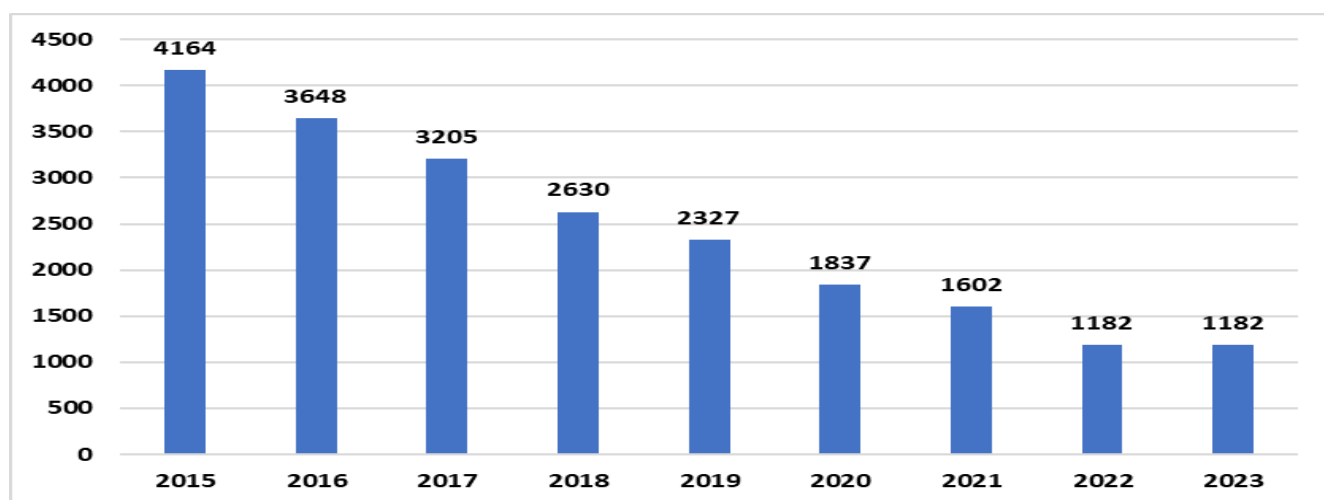

Рисунок 2.1 – Кількість підрозділів АТ «Ощадбанк» на кінець року

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Якщо проаналізувати кількість підрозділів банку (рис. 2.1), можна помітити, що вона поступово зменшується. Це вникає внаслідок двох чинників: по-перше, значна частина відділень АТ «Ощадбанк» залишилася на тимчасово окупованих територіях України (Донецька та Луганська області, АР Крим), а по-друге, керівництво банку оптимізує свою мережу та закриває нерентабельні відділення.

Оцінка фінансового стану банку є ключовою, оскільки вона допомагає банківській установі вирішувати внутрішні проблеми, що стосуються її стабільності на ринку та подальшого розвитку. Головна мета аналізу діяльності банку полягає у встановленні оптимальної структури активів і пасивів для досягнення максимального фінансового результату. Розглянемо пасиви Ощадбанку (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Аналіз динаміки та структури пасивів АТ «Ощадбанк» за 2021-2023 рр.

Найменування статті	На 01.01.2021		На 01.01.2022		Темп приросту %	На 01.01.2023		Темп приросту , %	Загальний темп приросту , %
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %		Сума, тис. грн.	Питома вага, %		
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ									
Кошти банків	4517246	1,92	3065099	1,29	1,29	2678614	0,98	-12,61	-40,7
Депозити юридичних осіб	58687396	24,9	66852309	28,22	28,22	62415495	22,93	-6,64	6,35
Депозити фізичних осіб	125609156	53,29	121770406	51,4	51,4	166734768	61,25	36,93	32,74
Усього зобов'язань	213729732	90,67	214963816	1578,24	1578,24	250024473	91,84	16,31	16,98
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ	21986106	9,33	21923886	9,25	9,25	22214321	8,16	1,32	1,04

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Кошти банків скоротилися на 12,61% між 01.01.2021 та 01.01.2022 через зменшення вкладень клієнтів у зв'язку з економічною нестабільністю та низьким рівнем довіри до банківської системи. А потім скоротилися ще на 40,70% до 01.01.2023 через зменшення активності банків у ринковій сфері та перерозподіл коштів для зменшення ризиків.

Депозити юридичних осіб збільшилися на 28,22% між 01.01.2021 та 01.01.2022, оскільки компанії шукали надійніші способи збереження коштів під час економічної нестабільності. Але скоротилися на 6,64% до 01.01.2023 через зменшення активності бізнесу та перерозподіл інвестицій.

Депозити фізичних осіб значно збільшилися на 51,40% між 01.01.2021 та 01.01.2022, оскільки індивідуальні клієнти шукали безпечніші засоби збереження коштів. А потім ще зросли на 36,93% до 01.01.2023, що пов'язано зі зростанням довіри до банківської системи та підвищенням рівня доходів населення.

У структурі зобов'язань найбільшу питому вагу займають депозити фізичних осіб, оскільки індивідуальні клієнти шукали безпечніші способи збереження коштів, особливо під час економічної нестабільності. Їх частка зросла з 53,29% на 01.01.2021 до 61,25% на 01.01.2023, що свідчить про збільшення довіри до банківської системи та підвищення рівня доходів населення. При цьому сума

депозитів фізичних осіб зросла на 32,74% за весь період, що вказує на збільшення кількості клієнтів та обсягів їхніх вкладень.

Частка депозитів юридичних осіб у зобов'язаннях знизилася з 24,90% на 01.01.2021 до 22,93% на 01.01.2023, що пов'язано з економічною нестабільністю та зменшенням активності бізнесу. Проте в абсолютному вираженні сума цих депозитів зросла на 6,35% за весь період, що може свідчити про збільшення обсягів вкладень деяких компаній.

Зобов'язання перед банками демонструють тенденцію до зниження, що може бути пов'язано зі зменшенням обсягів кредитування та перерозподілом коштів для зменшення ризиків. Їх частка у загальних зобов'язаннях скоротилася з 1,92% на 01.01.2021 до 0,98% на 01.01.2023, а сума зменшилася на 40,70% за весь період.

Збільшення власного капіталу банку є результатом залучення додаткових інвестицій або надходження прибутку, що підвищило його стабільність та надійність. Однак, питома вага власного капіталу у сукупних пасивах дещо знизилася, що може вказувати на збільшення обсягів зобов'язань порівняно з розміром власних коштів.

Загалом табл. 2.1 показує, що кошти банків та депозити юридичних осіб скоротилися в період з 2020 по 2022 рік, тоді як депозити фізичних осіб значно збільшилися. Загальні зобов'язання збільшилися з часом. Власний капітал залишився відносно стабільним із незначним збільшенням.

Розглянемо капіталізацію АТ «Ощадбанк» в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Показники капіталізації АТ «Ощадбанк» за 2020-2022 рр., %

Показник	2020	2021	Темп приросту 2021/2020, пп	2022	Темп приросту 2022/2021, пп	Темп приросту 2022/2020, пп
Власний капітал / Активи	9,3	9,3	0	8,2	-1,1	-1,1
Статутний капітал / Активи	21	20,9	-0,1	18,2	-2,7	-2,8

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Аналізуючи показники капіталізації АТ «Ощадбанк» за 2020-2023 роки, можна зробити такі висновки. Коефіцієнт співвідношення власного капіталу до активів залишався незмінним на рівні 9,3% у 2020 та 2021 роках. Однак у 2022 році він знизився на 1,1 процентного пункту (п.п.) порівняно з попередніми роками, досягнувши 8,2%. Це свідчить про деяке зниження фінансової стійкості банку в 2022 році. Співвідношення статутного капіталу до активів демонструє тенденцію до зниження. У 2021 році воно зменшилося на 0,1 п.п. порівняно з 2020 роком, досягнувши 20,9%. У 2022 році цей показник значно знизився - на 2,7 п.п. порівняно з 2021 роком і на 2,8 п.п. порівняно з 2020 роком, становлячи 18,2%. Темпи приросту обох показників у період між 2020 та 2022 роками були від'ємними, що вказує на зниження рівня капіталізації банку. Загалом, дані показують погіршення ситуації з капіталізацією АТ «Ощадбанк» у 2022 році порівняно з попередніми роками. Це може бути наслідком негативного впливу різних факторів, таких як економічна ситуація, управлінські рішення або зовнішні чинники, зокрема, воєнні дії в країні.

Розглянемо показники фондування АТ «Ощадбанк» в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Показники фондування АТ «Ощадбанк» за 2020-2022 роки, %

Показник	2020	2021	Темп приросту 2021/2020, пп	2022	Темп приросту 2022/2021, пп	Темп приросту 2022/2020, пп
Поточні депозити/Депозити	44,5	58,7	14,2	64,9	6,2	20,4
Депозити фізосіб / Зобов'язання	58,8	56,6	-2,2	66,7	10,1	7,9
Кредити/Депозити	34,2	39,6	5,4	36,0	-3,6	1,8

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Аналізуючи показники фондування АТ «Ощадбанк» за 2020-2022 роки, можна зробити такі висновки. Співвідношення поточних депозитів до загальних депозитів зросло з 44,5% у 2020 році до 58,7% у 2021 році, що відповідає темпу приросту 14,2 процентних пунктів (п.п.). У 2022 році цей показник продовжив

зростати та досяг 64,9%, збільшившись ще на 6,2 п.п. порівняно з 2021 роком і на 20,4 п.п. порівняно з 2020 роком. Це може свідчити про перевагу банку в залученні більш дешевих і волатильних коштів у структурі фінансування. Частка депозитів фізичних осіб у загальних зобов'язаннях банку зменшилася з 58,8% у 2020 році до 56,6% у 2021 році, що відповідає темпу зниження 2,2 п.п. Проте в 2022 році цей показник різко зріс на 10,1 п.п. порівняно з попереднім роком, досягнувши 66,7%. Загалом за період з 2020 по 2022 рік частка депозитів фізосіб у зобов'язаннях зросла на 7,9 п.п. Співвідношення кредитів до депозитів зросло з 34,2% у 2020 році до 39,6% у 2021 році (темپ приросту 5,4 п.п.), що може вказувати на більш активне кредитування порівняно зі зростанням депозитів. Однак у 2022 році цей показник знизився на 3,6 п.п. порівняно з 2021 роком, становлячи 36,0%, що може бути пов'язано з уповільненням кредитної активності банку або збільшенням обсягу депозитів.

Загалом, дані показники демонструють певні зміни в структурі фінансування АТ «Ощадбанк» протягом аналізованого періоду. Зростання частки поточних депозитів та депозитів фізичних осіб може свідчити про підвищення стабільності фінансування, проте збільшення частки поточних депозитів також може підвищувати ризики фінансування. Динаміка співвідношення кредитів до депозитів вказує на зміну кредитної активності банку відносно обсягу залучених коштів.

2.2 Аналіз та оцінка рівня ліквідності та платоспроможності банку

Розглянемо фінансове становище банку за 2021-2023 роки за даними фінансової звітності [19].

Шляхом аналізу балансу банку можна вивчити причини відхилень фактичних величин показників. Інформаційною базою для цього є сам баланс. Аналіз структури активів банку може бути якісним і кількісним. Під час якісного аналізу визначається перелік активів, тобто напрямки використання коштів. Цей

аналіз допомагає виявити зміни в цьому переліку протягом аналізованого періоду та нові напрямки розпорядження коштів. Кількісний аналіз дозволяє визначити відсоткове співвідношення між основними видами активів та загальною сумою активів банку (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Аналіз динаміки та структури активів АТ «Ощадбанк» за 2021-2023 роки

Найменування статті	На 01.01.2021		На 01.01.2022		Темп приросту %	На 01.01.2023		Темп приросту , %	Загальний темп приросту , %
	Сума, тис. грн.	Частина %	Сума, тис. грн.	Частина %		Сума, тис. грн.	Частина %		
Кошти та їх еквіваленти	15294209	6,49	12326181	5,2	-19,41	16303348	5,99	32,27	6,6
Кредити юридичних осіб	54311100	23,04	61133592	25,81	12,56	71740948	26,35	17,35	32,09
Кредити фізичних осіб	8914977	3,78	13620493	5,75	52,78	11474646	4,21	-15,75	28,71
Усього активів	235715838	100	236887702	100	0,5	272238794	100	14,92	15,49

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Сума коштів та їх еквівалентів скоротилася на 19,41% порівняно з 01.01.2021 та 01.01.2022. Проте сума збільшилася на 32,27% до 01.01.2023. Загальний темп приросту становив 6,60%. Сума кредитів, наданих юридичним особам, збільшилася на 12,56% порівняно з 01.01.2021 та 01.01.2022. На 01.01.2023 сума зросла на додаткові 17,35%. Загальний темп приросту становив 32,09%. Сума кредитів, наданих фізичним особам, значно збільшилася на 52,78% порівняно з 01.01.2021 та 01.01.2022. Однак до 01.01.2023 сума скоротилася на 15,75%. Загальний темп приросту становив 28,71%. Загальна сума активів збільшилася на 0,50% порівняно з 01.01.2021 та 01.01.2022. На 01.01.2023 сума активів зросла на додаткові 14,92%. Загальний темп приросту становив 15,49%.

Загалом табл. 2.4 показує, що кошти та їх еквіваленти знизилися у 2022 році, але потім значно збільшилися у 2023 році. Кредити юридичних і кредити фізичних осіб продемонстрували різні тенденції: кредити юридичних постійно збільшувалися, тоді як кредити фізичних осіб спочатку зростали, але на 01.01.2023 знизилися. Загальна сума активів також має тенденцію до збільшення.

Планування ліквідності банку є ключовим елементом успішного розвитку банку в довгостроковій перспективі.

Банк керує ліквідністю централізовано на рівні Головного офісу, консолідований і у розрізі валют. Для цього на постійній основі здійснюється ідентифікація, оцінка, контроль та моніторинг ризику ліквідності. Зокрема, регулярно обчислюються контрактні та очікувані потоки коштів, аналізуються розриви ліквідності (GAP-аналіз), а також здійснюється планування та прогнозування ліквідності банку. Крім цього, Ощадбанк проводить моделювання сценаріїв та стрес-тестування для визначення стійкості Ощадбанку до негативних ситуацій на грошово-депозитному ринку, котрим Ощадбанк розробляє і впроваджує план дій у разі кризи ліквідності.

Для дослідження фінансової безпеки банку проаналізуємо нормативи АТ «Ощадбанк» (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Основні нормативи АТ «Ощадбанк» за 2020-2022 роки, тис. грн., %, п.п.

Назва нормативу	Норматив	2020	2021	Темп приросту 2021/2020, пп	2022	Темп приросту 2022/2021, пп	Темп приросту 2022/2020, пп
1	2	3	4	5	6	7	8
Регулятивний капітал (Н1)	>500 млн.	18 132 364	18 017 403	-114961	19 427 446	1410043	1295082
Норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2)	>10%	19,00	15,48	-3,52	14,48	-1	-4,52
Норматив достатності основного капіталу (Н3)	>7%	13,14	11,83	-1,31	10,52	-1,31	-2,62
Норматив короткострокової ліквідності (Н6)	>60%	64,84	69,96	5,12		-69,96	-64,84
Норматив максимального розміру кредитного ризику одного контрагента (Н7)	<25%	20,35	27,46	7,11	9,79	-17,67	-10,56

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	<800%	156,57	102,37	-54,2	80,07	-22,3	-76,5
Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та позичок наданих одному інсайдеру (Н9)	Не вище 5%	0,40	0,36	-0,04	0,26	-0,1	-0,14

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Встановлені внутрішні нормативні вимоги Ощадбанку до управління ліквідністю відповідають вимогам НБУ та забезпечують необхідний контроль за ризиком ліквідності. Управління ринкових ризиків на регулярній основі здійснює моніторинг та контроль за станом виконання нормативних вимог до ліквідності, зокрема лімітів на розриви ліквідності Ощадбанку, а також аналіз та прогнозування ризику ліквідності. Оперативне управління ліквідністю Ощадбанк здійснює Департамент Казначейства Банку, тоді як управлінські рішення з управління середньо- та довгостроковою ліквідністю Ощадбанк, зокрема, щодо встановлення лімітів щодо ризику ліквідності, планування ресурсної бази банку, структури активів та пасивів тощо, приймаються Комітетом з управління активами та пасивами (КУАП), який є колегіальним органом Банку, створеним для оптимізації управління активами та пасивами.

Регулятивний капітал (Н1) протягом аналізованого періоду зріс з 18 132 364 тис. грн у 2020 році до 19 427 446 тис. грн у 2022 році, що є позитивною тенденцією та свідчить про підвищення фінансової стійкості банку. Норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2) знизився з 19% у 2020 році до 14,48% у 2022 році, проте залишався вищим за мінімально допустимий рівень 10%. Зниження може бути пов'язано зі зростанням активів, зважених на ризик. Норматив достатності основного капіталу (Н3) також зменшився з 13,14% у 2020 році до 10,52% у 2022 році, але перевищував нормативне значення 7%. Норматив короткострокової ліквідності (Н6) зріс з 64,84% у 2020 році до 69,96% у 2021 році, що свідчить про достатній рівень ліквідності. Однак у 2022 році цей норматив не

було розраховано. Норматив максимального розміру кредитного ризику одного контрагента (Н7) збільшився з 20,35% у 2020 році до 27,46% у 2021 році, але в 2022 році знизився до 9,79%, залишаючись в межах нормативу. Норматив великих кредитних ризиків (Н8) зменшився з 156,57% у 2020 році до 80,07% у 2022 році, що є позитивною тенденцією та свідчить про зниження концентрації кредитного ризику. Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та позичок наданих одному інсайдеру (Н9) знизився з 0,4% у 2020 році до 0,26% у 2022 році, залишаючись значно нижчим за граничне значення 5%.

Загалом, більшість нормативів АТ «Ощадбанк» відповідали встановленим вимогам протягом аналізованого періоду, хоча спостерігалось деяке зниження окремих показників. Це може бути пов'язано зі змінами в політиці управління ризиками, зростанням активів або іншими факторами.

Розглянемо ліквідність активів АТ «Ощадбанк» за 2020-2022 роки (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Показники ліквідності активів АТ «Ощадбанк» за 2020-2022 роки, %

	2020	2021	Темп приросту 2021/2020, пп	2022	Темп приросту 2022/2021, пп	Темп приросту 2022/2020, пп
Коеф. резервування кредитів	41,2	16,9	-24,3	29,9	13	-11,3
Ліквідні активи/Активи	6,5	5,2	-1,3	6	0,8	-0,5
Ліквідні активи/Залучені ресурси	8,1	6,4	-1,7	7	0,6	-1,1
Ліквідні активи/Зобов'язання	7,2	5,7	-1,5	6,5	0,8	-0,7

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Коефіцієнт резервування кредитів значно знизився з 41,2% у 2020 році до 16,9% у 2021 році (темپ приросту -24,3 п.п.). Однак у 2022 році спостерігалось зростання даного показника до 29,9% (темп приросту +13 п.п. порівняно з 2021 роком). Загалом за період 2020-2022 років коефіцієнт резервування кредитів

скоротився на 11,3 п.п. Частка ліквідних активів у загальних активах банку зменшилася з 6,5% у 2020 році до 5,2% у 2021 році (темپ приросту -1,3 п.п.). Проте у 2022 році вона зросла до 6% (темп приросту +0,8 п.п. порівняно з 2021 роком). Загальний темп приросту за три роки склав -0,5 п.п. Співвідношення ліквідних активів до залучених ресурсів знизилося з 8,1% у 2020 році до 6,4% у 2021 році (темп приросту -1,7 п.п.). У 2022 році воно дещо зросло до 7% (темп приросту +0,6 п.п. порівняно з 2021 роком). Загальний темп приросту за 2020-2022 роки становив -1,1 п.п. Частка ліквідних активів у загальних зобов'язаннях банку знизилася з 7,2% у 2020 році до 5,7% у 2021 році (темп приросту -1,5 п.п.). Проте у 2022 році вона зросла до 6,5% (темп приросту +0,8 п.п. порівняно з 2021 роком). Загальний темп приросту за аналізований період склав - 0,7 п.п.

Отже, аналіз показує, що протягом 2020-2022 років АТ «Ощадбанк» дещо знизив рівень ліквідності своїх активів. Хоча у 2022 році спостерігалось часткове відновлення показників ліквідності порівняно з 2021 роком, загалом за три роки частки ліквідних активів скоротилися. Це може свідчити про більш активну політику банку в напрямку розміщення коштів в активи з метою отримання доходів, але при цьому підвищується ризик ліквідності.

Для більш ефективного керування ризиком ліквідності у випадку непередбачених обставин Банк розробив «Положення про дії АТ «Ощадбанк» при кризі ліквідності», яке визначає порядок прийняття рішень та дій Банку у надзвичайних ситуаціях. Цей документ також включає План дій для вирішення кризових ситуацій з ліквідністю. Планування дій для управління кризою ліквідності є ключовим елементом в системі ефективного антикризового управління банком, враховуючи його важливість у запобіганні та подоланні подібних ситуацій. Результатом планування є розробка двох різних планів щодо антикризового управління ліквідністю. Перший план – це набір заходів, спрямованих на реагування у випадку виникнення кризи ліквідності. Другий план – це заходи, спрямовані на запобігання кризі ліквідності та вжиття заходів до її виникнення.

Мета розробки плану заходів з антикризового управління ліквідністю полягає у визначенні стратегії, процедур та дій для ефективного управління ліквідністю. Вчасне виконання цих заходів дозволяє банку оперативно адаптуватися до стрімких негативних змін у умовах діяльності, обмежує вплив кризових факторів та зменшує або уникне негативних наслідків, що допомагає відновити нормальний режим функціонування банку. План розробляється на основі результатів ранньої діагностики кризи ліквідності (РДКЛ) та стрес-тестування, а не автономно. Це дозволяє вчасно виявляти кризу ліквідності, визначати її ступінь та оцінювати здатність банку забезпечувати належний рівень ліквідності в кризових умовах з урахуванням можливих сценаріїв екстраординарних подій.

За результатами проведення РДКЛ та стрес-тестування формується антикризова стратегія, яка має на меті визначення загального напрямку діяльності банку на період антикризового управління ліквідністю.

Основним документом, що регламентує процес управління ліквідністю у Банку, є Положення про управління ризиком ліквідності АТ «Ощадбанк».

Положення визначає такі принципи управління ліквідністю у банку:

- управління ліквідністю здійснюється централізовано на рівні Головного банку;
- на постійній основі здійснюється ідентифікація, оцінка, контроль та моніторинг ризику ліквідності;
- управління ліквідністю здійснюється банком на консолідованій основі, а також у розрізі валют;
- нормативна документація банку однозначно визначає способи та процедури управління ризиком ліквідності;
- управління ризиком ліквідності здійснюється на основі планування та попереднього прогнозування основних параметрів, сценарного моделювання ризику;
- регулярне дотримання Банком усіх вимог та рекомендацій органів нагляду щодо управління ризиком ліквідності.

Моніторинг та контроль за станом виконання нормативних вимог рівня ліквідності здійснює Управління ринкових ризиків (УРР). Управлінські рішення щодо коригування структури активів та пасивів з метою недопущення порушення нормативів ліквідності НБУ приймаються КУАП на основі звітів про виконання нормативів НБУ та рекомендацій, що надаються Департаментом економіки та планування (ДЕП), Казначейством та УРР. Крім того, Банк встановлює внутрішні вимоги до рівня ліквідності, призначені для мінімізації ймовірності виникнення дефіциту ліквідності або порушення нормативних вимог до управління ліквідністю. КУАП встановлює внутрішні ліміти ризику ліквідності та переглядає їх не рідше одного разу на рік на основі рекомендацій УРР.

Моніторинг та контроль виконання внутрішніх вимог Банку до рівня ризику ліквідності здійснює УРР. Процес управління ліквідністю Банку складається з двох етапів: управління короткостроковою ліквідністю та управління середньо- та довгостроковою ліквідністю. Управління короткостроковою ліквідністю здійснюється КУАП та Казначейством, що має виняткові повноваження на проведення операцій на міжбанківському ринку. Управління ресурсною позицією здійснюється Казначейством на підставі даних, які протягом дня надаються структурними підрозділами. Контроль ефективності управління ризиком ліквідності по Банку в цілому оцінюється за допомогою форм звітності, які на вимогу подаються КУАП та УРР.

Управління середньо- та довгостроковою ліквідністю здійснюється КУАП, ДЕП та УРР. Оцінка величини ризику ліквідності щодня аналізується УРР за допомогою GAP-аналізу. На щоденній основі ДЕП формує звіти про структуру балансу, основні показники аналітичного балансу Банку та надає їх УРР, а також Правління Банку на вимогу.

Щодня УРР аналізує звіт за формою № 631 «Звіт про структуру активів та пасивів за строками до погашення» щодо дотримання збалансованості активів та пасивів Банку за термінами погашення у розрізі валют – гривня, валюта, загалом у гривневому еквіваленті.

Додатково на вимогу Правління або КУАП УРР проводяться такі заходи:

– формуються докладніші звіти про структуру ресурсної позиції Банку, швидкість оборотності окремих груп активів і пасивів;

– проводиться стрес-тестування, факторний аналіз ризику ліквідності, аналізується ймовірність реалізації системної кризи ліквідності, виносяться на розгляд КУАП пропозиції щодо оптимізації ризику ліквідності.

Щомісяця УРР виносить на засідання КУАП звіт про виконання нормативів та лімітів ризику ліквідності, а також інформацію про фактичні значення, динаміку та прогноз розривів ліквідності, рекомендації щодо усунення дисбалансу ресурсів.

Щомісяця УРР проводить аналіз умовно постійних залишків на поточних та термінових рахунках клієнтів (період оцінки – 1 рік), виявляє сезонність та циклічність фінансових потоків на основі структурного аналізу клієнтських груп.

Довгострокове планування ліквідності здійснюється ДЕП. Управління довгостроковою ліквідністю структурних підрозділів здійснюється на основі рішень КУАП через встановлення лімітів на структуру вкладень, а також за допомогою управління ціною залучення ресурсів певної терміновості та валюти.

Крім перерахованого, у банку розроблено внутрішню систему контролю за ліквідністю, яка регламентована наступними документами та діє в наступному режимі (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Внутрішня система контролю ліквідності

Документ	Режим дії
Політика управління ліквідністю (затверджена наказом банку № 228 від 29.12.2008)	– принципи та методи управління та нагляду над ризиком ліквідності, – відповідальні служби та розподіл їх повноважень у процесі управління цим ризиком.
Процедура розрахунку, управління та контролю ліквідності банку (затверджена наказом № 228 від 29.12.2008).	– конкретний порядок застосування заходів щодо управління та контролю ризику ліквідності в умовах облікового та програмного середовища АТ«ОЩАДБАНК», – застосування заходів впливу при порушенні з боку РП показника ризику ліквідності (СРА),
План першочергових заходів у разі виникнення кризи ліквідності (затверджений наказом № 228 від 29.12.2008).	– напрями та механізми регулювання стану ліквідності банку.

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Розглянемо стабільність АТ «Ощадбанк». У 2022 році стабільність банківської системи відображена у рейтингу стійкості, де середній бал фінансових установ склав 3,36, що на 0,17 бали вище, ніж у попередньому періоді. Зросли свої показники 27 банків, ще 2 залишились на тому ж рівні, тоді як оцінки 4 банків зменшилися. Лідируючі позиції у рейтингу традиційно займають банки з іноземним капіталом, які в цьому періоді ще більше зміцнили свої позиції, зайнявши усі п'ять перших місць. Приватбанк, хоча отримав вищий бал, ніж у попередньому періоді, наразі опустився на 6-е місце, розбавивши рейтинг [20].

Таблиця 2.8 – Рейтинг стійкості банків за 2022 рік [21]

№	Банк	Загальний рейтинг	Стресо-стійкість	Лояльність вкладників	Оцінка аналітиків	Місце в рейтингу за депозитами фізосіб
1	Укрсіббанк	4.39	4.3	4.6	4.22	7
2	Райффайзен Банк	4.34	4.1	4.9	3.89	3
3	Креді Агріколь Банк	4.16	3.8	4.5	4.33	11
4	Кредобанк	4.15	3.9	4.5	4.11	12
5	ОТП Банк	4.12	4	4.3	4.11	10
6	Приватбанк	4.04	3.5	4.5	4.33	1
7	Універсал Банк	3.84	3.1	4.9	3.56	4
8	ПУМБ	3.73	3.2	4.5	3.56	6
9	Ощадбанк	3.61	2.9	4.2	4.11	2
10	Укрексімбанк	3.60	3	4.5	3.33	8

Укрсіббанк, який раніше займав друге місце, тепер очолив рейтинг, випередивши Райффайзен, що вперше з 3 кварталу 2018 року поступився своєю лідерською позицією. У першу десятку також увійшли три державні банки - Приватбанк, Ощадбанк та Укрексімбанк, а також два приватні українські банки - Універсал Банк та ПУМБ. У нижній частині рейтингу знаходяться Сенс Банк (колишній Альфа-Банк), Банк Інвестицій та Заощаджень, а також Індустріалбанк. До початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України Сенс Банк перебував у першій десятці рейтингу. Однак за результатами минулого року він

став найбільш збитковим банком країни, а обговорення його зв'язків із Росією та ризики націоналізації суттєво погіршили його позиції.

У квітні 2022 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб» від 01.04.2022 № 2180-IX (далі – Закон № 2180) [22]. Зазначеним Законом передбачається стовідсоткова гарантія банківських вкладів на період воєнного стану та три місяці після його завершення. Якщо йдеться про депозити, то гарантія поширюється і на нараховані відсотки. Жодних обмежень по сумі відшкодування немає. Компенсація вкладених коштів здійснюється у гривнях [23]. Якщо ж депозит був в іноземній валюті, сума виплати розраховуватиметься за актуальним курсом НБУ. Через три місяці після завершення воєнного стану максимальна гарантована сума компенсації за вкладами становитиме 600 тис. гривень.

У рамках Закону № 2180 «Ощадбанк» приєднався до ФГВФО.

Таблиця 2.9 – Кредитні рейтинги АТ «Ощадбанк» [24]

Зведений кредитний рейтинг	Значення	Дата
Зведений рейтинг	uaBBB	2018-01-25
Рейтинги міжнародних РА	Значення	Дата
Рейтинг від Fitch	AA-(ukr)	2017-07-25
Рейтинг від Moody's	B1.ua	2017-08-30
Рейтинги уповноважених РА	Значення	Дата
Рейтинг від IBI-рейтинг	withdrawn	2016-09-23
Рейтинг від UCRA	withdrawn	2013-08-01

Отже, за всіма рейтингами АТ «Ощадбанк» має рівень надійності на середньому рівні, так само це стосується кредитного рейтингу фінустанови.

2.3 Аналіз та оцінка прибутковості банку

Прибутковість є важливою характеристикою для комерційного банку, оскільки вона відображає його здатність генерувати прибуток і забезпечує його фінансову стійкість. Цей показник є важливою метрикою для оцінки кредитоспроможності та можливості банку вирішувати поточні фінансові виклики. Прибутковість визначається результатами фінансової діяльності, такою як кредитування, розрахункові операції та інші фінансові операції, які здійснюються банком [25]. Прибуток комерційного банку є ключовою метрикою, що відображає життєвий цикл його діяльності та безпосередньо залежить від різноманітних факторів. Ці фактори включають доходи та витрати банку, які є основою для визначення прибутковості. Однак для удосконалення методів визначення прибутковості важливе значення має дослідження інших проміжних показників, таких як витрати, доходи і прибуток [26, с. 34].

Розглянемо прибутковість досліджуваного банку в табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Динаміка фінансових результатів АТ «Ощадбанк» протягом 2020-2022 років

Найменування статті	2020	2021	2022	Відхилення 2021/2020		Відхилення 2022/2021	
				абсолютне,	щодо,%	абсолютне,	щодо,%
	тис. грн.			тис. грн.		тис. грн.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Відсотковий дохід	18462282	21349006	22442299	2886724	15,64	1093293	5,12
Відсоткові витрати	10746278	7984489	7557921	-2761789	-25,70	-426568	-5,34
Чистий процентний дохід	7986004	13364517	14884378	5378513	67,35	1519861	11,37
Комісійний дохід	8043812	9802395	9386603	1758583	21,86	-415792	-4,24

Продовження таблиці 2.10

1	2	3	4	5	6	7	8
Комісійні витрати	3080510	3602443	3414240	521933	16,94	-188203	-5,22
Чистий прибуток (збиток)	2831702	1109374	689848	-1722328	-60,82	-419526	-37,82
Прибуток/збиток до оподаткування	924528	-10114573	-12273078	-11039101	-1194,03	-2158505	21,34
Чистий прибуток (збиток)	710102	-10015568	-12273078	-10725670	-1510,44	-2257510	22,54

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Аналізуючи динаміку фінансових результатів АТ «Ощадбанк» протягом 2020-2022 років, можна зробити такі висновки.

Відсотковий дохід:

– у 2021 році відбулося зростання на 2 886 724 тис. грн (15,64 %) порівняно з 2020 роком, що може бути наслідком збільшення кредитного портфеля чи підвищення процентних ставок.

– у 2022 році приріст сповільнився до 1 093 293 тис. грн (5,12% порівняно з 2021 роком), що може свідчити про уповільнення темпів нарощування кредитного портфеля або зниження процентних ставок.

Відсоткові витрати:

– у 2021 році спостерігалось значне скорочення на 2 761 789 тис. грн (-25,7% порівняно з 2020 роком), що може бути пов'язано з оптимізацією вартості залучених ресурсів або зміною структури фіндування.

– у 2022 році відсоткові витрати продовжили знижуватися, але з меншим темпом - на 426 568 тис. грн (-5,34% порівняно з 2021 роком).

Чистий процентний дохід:

– завдяки зростанню процентного доходу та зниженню відсоткових витрат, чистий процентний дохід збільшився на 5 378 513 тис. грн (67,35%) у 2021 році порівняно з 2020 роком.

– у 2022 році приріст чистого процентного доходу сповільнився до 1 519 861 тис. грн (11,37% порівняно з 2021 роком).

Комісійний дохід:

– у 2021 році спостерігався приріст на 1 758 583 тис. грн (21,86% порівняно з 2020 роком), що може свідчити про активізацію діяльності з надання комісійних послуг.

– проте у 2022 році відбулося скорочення комісійного доходу на 415 792 тис. грн (- 4,24% порівняно з 2021 роком), що може бути наслідком зниження попиту на комісійні послуги.

Комісійні витрати:

– зростали повільнішими темпами порівняно з комісійним доходом: у 2021 році приріст склав 521 933 тис. грн (16,94%), а у 2022 році – зменшення на 188 203 тис. грн (-5,22%).

Чистий прибуток/збиток:

– у 2020 році банк отримав чистий прибуток у розмірі 2 831 702 тис. грн.

– у 2021 році відбулося різке зниження до 1 109 374 тис. грн (-60,82% порівняно з 2020 роком).

– у 2022 році ситуація погіршилася, і банк зазнав чистого збитку в розмірі 689 848 тис. грн (-37,82% порівняно з 2021 роком).

Прибуток/збиток до оподаткування:

– у 2020 році банк отримав прибуток у розмірі 924 528 тис. грн до оподаткування.

– у 2021 та 2022 роках банк зазнав значних збитків до оподаткування: -10 114 573 тис. грн та -12 273 078 тис. грн відповідно.

Отже, детальний аналіз показує, що погіршення фінансових результатів АТ «Ощадбанк» у 2021-2022 роках відбулося на тлі зростання процентних та комісійних доходів, але й значного збільшення витрат, зокрема на формування резервів та інших непередбачених витрат.

Загалом таблиця 2.10 відображає неоднозначну динаміку фінансових показників. Відсотковий дохід та чистий процентний дохід зростають з часом, але

прибуток/збиток та прибуток/збиток до оподаткування скорочуються та мають негативні значення у 2022 році. Комісійний дохід та відсоткові витрати також неоднорідні, знижуючись та зростаючи між різними роками.

У світовій практиці існує багато показників, що характеризують дохідність банківських установ. Найважливішими показниками доходності банку, який використовується в Україні, є ROA та ROE.

Досліджуємо динаміку показників прибутковості банку у табл. 2.11.

Таблиця 2.11 – Динаміка показників прибутковості АТ «Ощадбанк» протягом 2020-2022 років, %

Найменування статті	2020	2021	2022	Відхилення 2021/2020	Відхилення 2022/2021
Власний капітал/Активи	9,3	9,3	8,2	0	-1,1
Статутний капітал/Активи	21	20,9	18,2	-0,1	-2,7
Поточні депозити/Депозити	44,5	58,7	64,9	14,2	6,2
Депозити фізичних осіб/Зобов'язання	58,8	56,6	66,7	-2,2	10,1
Кредити/Депозити	36	39,6	34,2	3,6	-5,4
Коефіцієнт резервування активів	41,2	16,9	29,9	-24,3	13
Ліквідні активи/Активи	6,5	5,2	6	-1,3	0,8
Ліквідні активи/Залучені ресурси	8,1	6,4	7	-1,7	0,6
Ліквідні активи/Зобов'язання	7,2	5,7	6,5	-1,5	0,8
ROA	1,2	0,5	0,3	-0,7	-0,2
ROE	13,8	5,1	3,1	-8,7	-2
Чиста маржа	4	6,5	6,6	2,5	0,1
% Витрати / % Доходи	-56,7	37,4	33,7	94,1	-3,7

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Співвідношення власного капіталу до активів знизилося з 9,3% у 2020-2021 роках до 8,2% у 2022 році, що вказує на зменшення рівня капіталізації банку. Частка статутного капіталу в активах також скоротилася з 21% у 2020 році до 18,2% у 2022 році, демонструючи тенденцію до зниження. Питома вага поточних депозитів у загальних депозитах зросла з 44,5% у 2020 році до 64,9% у 2022 році, що свідчить про збільшення частки волатильних джерел фондування. Відношення депозитів фізичних осіб до зобов'язань підвищилося з 58,8% у 2020 році до 66,7%

у 2022 році, вказуючи на зростання залежності від роздрібних депозитів. Співвідношення кредитів до депозитів знизилося з 39,6% у 2021 році до 34,2% у 2022 році, що може свідчити про уповільнення кредитної активності банку. Коефіцієнт резервування активів зменшився з 41,2% у 2020 році до 16,9% у 2021 році, але потім зріс до 29,9% у 2022 році, що може бути пов'язано зі змінами в політиці управління ризиками. Показники ліквідності (ліквідні активи/активи, ліквідні активи/залучені ресурси, ліквідні активи/зобов'язання) дещо знизилися у 2021 році порівняно з 2020 роком, але частково відновилися у 2022 році.

Рентабельність активів (ROA) та рентабельність капіталу (ROE) продемонстрували значне зниження: ROA скоротилася з 1,2% у 2020 році до 0,3% у 2022 році, а ROE - з 13,8% до 3,1% відповідно. Чиста маржа зросла з 4% у 2020 році до 6,6% у 2022 році, що свідчить про підвищення ефективності операційної діяльності банку. Співвідношення витрат до доходів знизилося з 56,7% у 2020 році до 33,7% у 2022 році, вказуючи на зростання ефективності управління витратами.

Отже, аналіз показників прибутковості АТ «Ощадбанк» демонструє зниження рівня капіталізації, збільшення частки волатильних джерел фондування, уповільнення кредитної активності та зменшення ліквідності. Водночас спостерігається підвищення ефективності операційної діяльності та управління витратами. Проте, значне погіршення показників рентабельності активів та капіталу свідчить про зниження прибутковості банку в цілому.

Основними характеристиками фінансової безпеки АТ «Ощадбанк» є:

- збереження організаційної цілісності та функціональності;
- корпоративна соціальна та екологічна відповідальність;
- самостійність цілей банку, визначальних напрямів розвитку;
- здатність виконувати зобов'язання навіть в умовах негативної зміни внутрішнього та зовнішнього середовища.

Управління фінансами банку як система економічного управління містить: керовану систему (банківські операції, активи, позикові та залучені кошти, капітал, фінансовий інструментарій, ліквідність, фінансові результати); керівна система (управління банку); функціональну підсистему (інструменти управління:

планування, аналіз, регулювання, контроль); підсистему забезпечення (нормативне, інформаційне, технологічне та кадрове забезпечення).

Розглянемо оцінку грошової безпеки банку з позиції зацікавлених сторін (табл. 2.12).

Таблиця 2.12 – Суб'єкти та критерії оцінки фінансової безпеки АТ «Ощадбанк»

Суб'єкти	Критерії
Засновники	Прибутковість
Національний банк України	Ліквідність Капітальна база Якість активів Прибутковість
Аудиторські організації	Капітальна база Ліквідність Прибутковість Якість активів
Державна податкова служба	Прибутковість
Клієнти	Капітальна база Ліквідність Прибутковість Якість активів
Рейтингові агенції	Капітальна база Ліквідність Прибутковість Якість активів
Банк (внутрішня оцінка)	Капітальна база Ліквідність Прибутковість Якість активів

Джерело: розроблено автором

Отже, одним із найважливіших показників фінансової безпеки є ліквідність банку, капітальна база, прибутковість і якість (ризиковість) активів.

Ключовими колегіальними органами прийняття рішень, пов'язаних із ризиками та капіталізацією банку, виступають комітети Банку, зокрема Комітет з управління активами та пасивами, а також Кредитний Комітет та Кредитні комісії Банку. Усі рішення щодо прийняття ризику та співвідношення прибутковості та ризикованості операцій Банку приймаються цими колегіальними органами, які діють на підставі відповідних внутрішніх положень та регламентів.

Вищим виконавчим органом, що відповідає за управління ризиками Банку, є Правління Банку, яке визначає ключові обов'язки та повноваження підрозділів та колегіальних органів Банку з управління ризиками, погоджує положення та процедури з ризик-менеджменту та затверджує політики з управління ризиками Банку.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ БАНКУ

3.1 Шляхи вдосконалення формування фінансових ресурсів банків

У зв'язку з поточною ситуацією в світі, пов'язаною з пандемією і воєнними конфліктами, які відбуваються на території нашої країни, надзвичайно важливо забезпечити безперебійну роботу банківської системи. Помилки в роботі банків можуть суттєво пошкодити економіку, яку вони обслуговують. Тому для банків надзвичайно важливо ефективно формувати та керувати фінансовими ресурсами. Це забезпечує стійкість та успішну діяльність банку, впливає на його ефективність, прибутковість, ліквідність, рейтинг серед конкурентів та довіру клієнтів [27]. Ресурсне забезпечення банку включає як власні фінансові ресурси, так і зобов'язання. Тому важливо ідентифікувати та проаналізувати проблеми, пов'язані з формуванням кожного з цих видів ресурсів [28].

Недостатня капіталізація є однією з ключових проблем у формуванні фінансових ресурсів банку, що є актуальним на сьогодні. Якщо така проблема існує, вона може негативно позначитися на банку: знизити його конкурентоспроможність, погіршити рейтинг надійності серед інших банків та ускладнити виконання вимог регулятора банківської діяльності, такого як Національний банк України. Це, в свою чергу, може відобразитися на загальному стані економіки країни [29, с. 114].

З урахуванням конкуренції на банківському ринку, не всі банки можуть забезпечити достатній рівень капіталізації. Це може призвести до недостатніх фінансових ресурсів, що ускладнює виконання основних функцій банку. У таких випадках регулюючим органам може доводитися ліквідовувати такі неплатоспроможні банки.

Починаючи з 2014 року, кількість діючих банків в Україні зменшується кожен рік. Наприклад, у 2020 році їх кількість склала 75, з них 35 мали частковий і 23 – повний іноземний капітал. У 2021 році лише 2 банки з іноземним капіталом залишилися на банківському ринку України. У 2022 році кількість банків зросла до 67, з них 30 мали іноземний капітал, 22 – повністю іноземний. У 2023 році ця кількість скоротилася до 63 банків, з них 28 мали зовнішній капітал, 20 – повністю зовнішній. Станом на березень 2024 року на ринку залишається 63 банки, з них 26 мають іноземний капітал, а 19 – повністю іноземний.

Банківська система України є важливим сектором економіки та фінансового ринку, який надає понад 90% фінансових послуг в країні. Вона відіграє ключову роль у збиранні коштів, необхідних для структурної перебудови економіки та соціально-економічного розвитку. Фінансова криза в Україні підкреслює потребу у реформуванні банківського сектору і вдосконаленні регулювання банківської діяльності відповідно до міжнародних стандартів. Це вимагає підвищення ефективності регулювання та зміни методів управління ризиками [30]. Банки, як поєднання фінансових посередників та інвестиційних інститутів, виступають ключовими каталізаторами економічного зростання і спрямовані на забезпечення потрібної економічної інтеграції. Банки встановлюють систему своєї діяльності відповідно до їхньої структури, обсягів, типів операцій, кількості персоналу та рівня розвитку інформаційних технологій [31]. Інтеграція України в європейський і світовий фінансовий простір є основним пріоритетом і ключовою метою її розвитку. Особлива увага зосереджується на трансформації банківської системи з метою глибокої співпраці на міжнародному рівні, через інновації, які сприяють підвищенню ефективності.

Ефективне функціонування банківської системи залежить від удосконалення заходів для забезпечення фінансової стабільності та врахування специфіки управління у нестабільних умовах зовнішнього середовища. Останні зміни в економічній системі України суттєво вплинули на всі аспекти розвитку банківської галузі. Перед вторгненням РФ банківська сфера вже виявляла тенденцію до зростання динаміки, використання високих технологій та підвищення

конкурентоспроможності. Це ускладнює вибір стратегій для підвищення ефективності банківської системи та надання індивідуальних банківських послуг. Для подальшого розвитку банківської системи необхідно використовувати міжнародний банківський досвід, впроваджувати сучасні банківські та інформаційні технології, а також розширювати та удосконалювати банківські послуги.

В сучасних умовах економічну ефективність варто розглядати як важливий показник, що відображає загальний результат діяльності банківської установи. До способів поліпшення фінансового стану банків можна віднести рекомендації, представлені у табл.3.1.

Таблиця 3.1 – Напрями покращення фінансового стану банківських установ [32]

Напрямок	Особливості
Покращення методів функціональної діяльності банківської системи з урахуванням перехідного періоду.	Ринковий механізм стає необхідною складовою системи успішного економічного розвитку і відіграє ключову роль у постійному та ефективному розвитку банківської системи.
Перевтілення банківської системи на ефективну, динамічну, цілеспрямовану та відкриту систему.	Система повинна мати багаторівневу ієрархічну структуру з багатою кількістю елементів та функцій, які проявляються у динамічних підсистемах.
Банківська система повинна стати системою перехідного типу.	До атрибутів цього напрямку слід віднести: недотримання фінансової рівноваги; недовершену організаційно-функціональну структуру; розвиток через виснаження; швидкий розвиток банківських інститутів.
Політика НБУ повинна мати суттєвий вплив на ефективність розвитку банківської системи.	Для покращення грошово-кредитної політики необхідні: стабільність фінансового ринку; прогнозування ризиків для більшості суб'єктів економічної системи; використання механізмів рефінансування проблемних банків НБУ при нестачі ліквідності або нестійкості процентних ставок.
Підвищення рівня капіталізації банків за рахунок стимулювання злиття та об'єднання невеликих банків.	Реалізація цього напрямку призведе до збільшення капіталу, запобігання банкрутства важливих банків та підвищення ефективності через скорочення витрат. Особливу увагу слід звернути на фінансово стійкі рентабельні банки з невеликим капіталом.
Залежність у галузі банківського функціонування від політики країни.	Основними домінантами цієї залежності повинні бути ринкові правила, нейтралітет та конкурентна політика.

Дохід становить ключовий показник ефективності банківської діяльності і визначає його фінансову стабільність. Цей показник викликає зацікавленість у всіх учасників господарського процесу, оскільки він вказує на прибуток, отриманий від вкладеного капіталу, і турботу акціонерів. Підвищення резервів і власного капіталу банку свідчить про стабільність його діяльності, що сприяє отриманню регулярного прибутку та збільшенню довіри вкладників. Кредитори також проявляють зацікавленість у стабільності банку, оскільки це підвищує їхні вклади. Прибуток банку, який представляє різницю між загальними доходами та витратами, формується завдяки різним операціям, таким як кредитування, розрахунки та інші банківські операції. Цей прибуток є основою для виплати дивідендів акціонерам, залучення коштів у банк, а також підвищення рівня життя його працівників. Компонентами прибутку банку є доходи від його основної діяльності, загальний прибуток та чистий дохід [33].

Прибутковість банку залежить від ефективного використання його власного та залученого капіталу. Банк може збільшити свою прибутковість, змінюючи структуру активних операцій, отримуючи вигоду від більш прибуткової кредитної та інвестиційної діяльності, а також керуючи своїми короткостроковими борговими та ощадними рахунками. Для забезпечення фінансової стабільності банк повинен оптимально та ефективно розподіляти свій капітал. Це дозволяє уникнути розриву між ліквідністю, надійністю та прибутковістю комерційних банків [32].

Останнім часом серед українських банків помітно зменшення частки відсоткових доходів у загальному обсязі. Замість цього, непроцентні доходи в основному зростають завдяки розширенню послуг розрахунково-касового обслуговування. На перший погляд, це явище можна розглядати як позитивне, оскільки воно вказує на зростання числа клієнтів та розширення спектру послуг розрахунково-касового обслуговування. З іншого боку, ці дані також свідчать про те, що ринок банківських послуг країни, такі як факторинг, лізинг, траст, який є важливим для західних банків, загалом залишається недостатньо розвиненим. Українська банківська система має значний потенціал для поліпшення

ефективності діяльності комерційних банків, проте це можливо лише при умові покращення стану самої банківської системи та всієї економіки країни [34].

У сучасних умовах фінансова стійкість банків піддається впливу ряду чинників. Це включає зміну стратегій формування ресурсної бази через зниження процентних ставок і значне зниження вартості кредитів внаслідок зростаючої конкуренції на фінансовому ринку. Ці тенденції можуть спричинити зменшення прибутковості банків у середньостроковій перспективі [35]. Висока вартість ресурсів, яка раніше була проблемою для відновлення кредитування, вже не є перешкодою завдяки низькій інфляції та макрофінансовій стабільності, за оцінками НБУ. Зміни в інфраструктурі фінансового ринку спричинять спроби конкуренції за традиційні сегменти ринку між фінансовими та нефінансовими компаніями. У світлі цих змін, банки повинні серйозно переглянути свої стратегії щодо забезпечення фінансової стійкості, акцентуючи увагу на формуванні капіталу, а також адаптації своїх депозитних, кредитних і інвестиційних політик до нових умов на фінансовому ринку [30].

Удосконалення управління процесом формування ресурсної бази банківських установ передбачає значне підвищення рівня капіталізації та концентрації банківського капіталу. Це включає формування оптимальної структури балансу банку, враховуючи збалансовану структуру активів та пасивів, а також додаткове залучення коштів від акціонерів, вкладників та інших джерел на фінансовому ринку. Також важливо використовувати прибуток та вдосконалювати методи управління [36].

На основі принципів формування ресурсного потенціалу банків розробляються цілі та завдання управління. Основною метою формування ресурсного потенціалу є залучення ресурсів та забезпечення достатнього їх обсягу для підвищення фінансової стійкості банку [36; 37]. Для досягнення зазначеної мети ставляться такі завдання формування ресурсним потенціалом банків:

- оптимізація правового середовища для формування ресурсного потенціалу банків передбачає адаптацію нормативно-правової бази до поточних

вимог та потреб фінансового сектора України, а також відповідність європейським стандартам;

- оптимізація організації формування ресурсного потенціалу банку включає в себе такі завдання, як розподіл відповідальності між структурними підрозділами; розроблення стратегії складу та структури ресурсів банку;

- розширення фінансово-економічної підтримки процесу формування ресурсного потенціалу банку включає пошук можливостей для залучення як прямих, так і непрямих інвестицій, як вітчизняних, так і з-за кордону, з метою розвитку ресурсної бази банку;

- покращення якості капіталу включає в себе застосування нових стратегій та інструментів для залучення ресурсів, спрямованих на забезпечення довгострокового і стійкого розвитку банку;

- забезпечення стабільного довгострокового фінансування полягає в залученні нових якісних джерел фінансування капіталу банку на тривалий період [38].

Розглянуті аспекти дозволяють розглядати сучасну концепцію формування ресурсного потенціалу банків як систему, яка спрямована на поліпшення здатності банківського сектора впоратися з наслідками фінансово-економічних криз, збільшення капіталу банків України та впровадження міжнародних стандартів управління ресурсним потенціалом і ліквідністю банку (рис.3.1).

Еволюція концепції формування ресурсного потенціалу банків вказує на зміну підходів у нормативно-правовому регулюванні та нагляді за банківською діяльністю. Це також визначає шляхи модернізації банківського бізнесу для підвищення ефективності у формуванні структури ресурсів. Щоб успішно інтегруватися в єдиний економічний простір і, в подальшому, у європейське співтовариство, необхідно системно та узгоджено розв'язувати питання антикризового регулювання достатності ресурсного потенціалу банків, враховуючи міжнародні стандарти.

Банкам необхідно розробляти ефективні стратегії для розвитку, впроваджувати інновації у своїй галузі та відновлювати довіру клієнтів, щоб

підтримати позитивний імідж фінансових установ і запобігти негативному впливу фінансової кризи на сектор банківської та фінансової сфер.

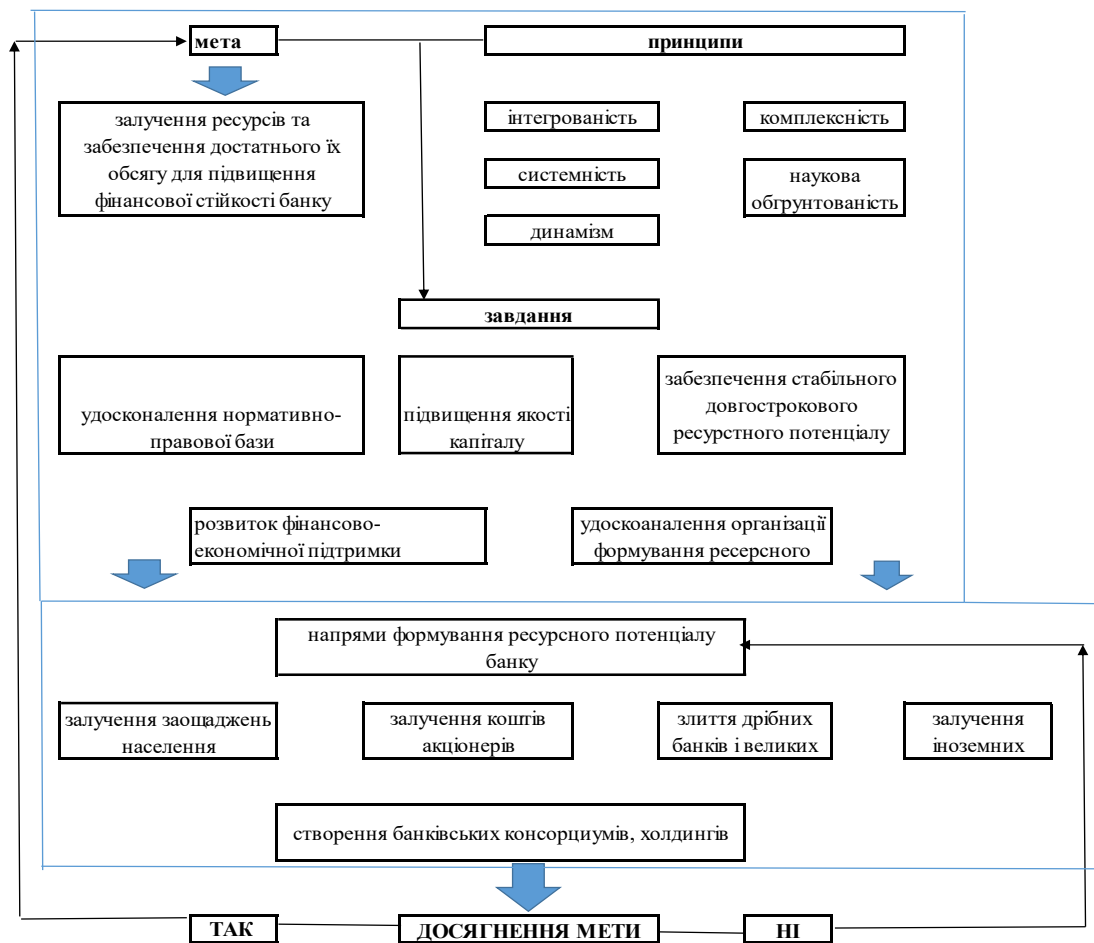

Рисунок 3.1 – Концепція вдосконалення формування ресурсного потенціалу банку [39]

Запобігання наслідкам фінансової кризи повинно стати стратегічною метою управління ризиками для банківських установ. Така ініціатива буде сприяти стабільності банківської системи та економіки загалом, що є спільною метою для Національного банку та уряду країни. Важливо забезпечувати системну координацію та регулювання, які об'єднують прямі та непрямі механізми контролю за грошовим ринком. Ці показники визначатимуть створення сприятливого макроекономічного середовища, сприяючи стабільності і ефективності фінансового ринку, який є ключовим для діяльності банківських установ. Ці установи, у свою чергу, виступають основними фінансовими посередниками у розвитку економіки країни.

3.2 Оцінка достатності капіталу банку як запорука надійності

Банківський капітал відіграє ключову роль у забезпеченні стійкого розвитку банків. Його рівень визначає, наскільки банки здатні витримувати ризики, пов'язані з проведенням банківських операцій, і забезпечувати стійкість капіталу [40, с. 74]. Відповідно до Інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків України» достатність капіталу – це «спроможність банку захистити кредиторів та вкладників від непередбачених збитків, яких може зазнати банк у процесі своєї діяльності залежно від розміру різноманітних ризиків» [41].

Банківські установи спрямовуються на мінімізацію обсягу капіталу для підвищення рентабельності акціонерного капіталу та зростання активів, тоді як органи банківського нагляду настоюють на збільшенні обсягу капіталу для зменшення ризику неплатоспроможності банків. Також заявляється, що неплатоспроможність банків часто виникає через неефективне управління. Іншими словами, банки, які демонструють високу якість управління, можуть успішно працювати з низькими нормами капіталу.

Для стандартизації методів оцінки достатності капіталу, зокрема для міжнародних банків у країнах-учасниках Базельського комітету з банківського нагляду, вперше в 1988 році Базельським комітетом були розроблені рекомендації стосовно міжнародних стандартів визначення достатності банківського капіталу з урахуванням ризиків [42]. Міжнародні стандарти та вимоги, встановлені міжнародними організаціями, мають велике значення для забезпечення достатності капіталу у банківських системах різних країн, включаючи систему банківського сектору України.

Еволюцію міжнародних вимог щодо достатності капіталу відображають три основні документи – Базель I, Базель II та Базель III. У табл. 3.2 наведено їхню порівняльну характеристику.

Таблиця 3.2 – Порівняльна характеристика міжнародних вимог щодо достатності капіталу в рамках Базелю I, II і III

параметри	Базель I	Базель II	Базель III
Основний об'єкт	Міжнародні банки	Міжнародні банки, банківські групи	Системно важливі банки, групи, глобальні банківські системи
Фокус	Стійкість	Стійкість, системи управління ризиками	Стійкість; підвищення прозорості
Підходи до оцінки достатності капіталу	Шляхом розрахунку коефіцієнта достатності, який визначається як відношення капіталу банку до його активів, врахованих з урахуванням ризику. Мінімальне значення цього показника складає 8% для загального капіталу та 4% для основного капіталу.	Головним регулятивним показником є коефіцієнт достатності капіталу, рекомендоване значення якого залишається на рівні 8%. У нових методиках оцінки рівня ризиків за активами банку, введених в Базель II, розглядаються три види ризиків, на які встановлюється капіталовідшкодування: кредитний, ринковий та операційний.	Вимоги до капіталу було посилено шляхом збільшення стандартів достатності капіталу та введення нових додаткових нормативів. Було створено буфери капіталу, що призвело до підвищення деяких коефіцієнтів. Також були удосконалені методи оцінки ризиків, що стосуються банківських установ.
Інструменти вимоги	Капітал, достатність капіталу	Достатність капіталу; вимоги до розкриття інформації, вимоги до управління ризиками	Капітал; рівень ліквідності; достатність капіталу; оцінка ризиків; інструментарій циклічного управління

Джерело: розроблено автором на основі [43; 44; 45; 46]

При аналізі еволюції стандартів регулювання капіталу можна виявити певні закономірності та спільні особливості, зокрема, розміри втручання та засоби регулювання кожного разу досягають нового рівня розвитку. Так, у Базельському III стандарті були посилені вимоги до достатності капіталу. Зокрема, вимоги до складу капіталу першого рівня було змінено, виключивши з нього суми відкладених податків і сек'юритизованих активів. Крім того, Базель III рекомендує збільшити частку капіталу першого рівня та частку акціонерного капіталу [42].

Базель III встановлює вимогу до банків створювати додатковий резервний буфер, відомий як буфер консервації, за рахунок їхнього чистого прибутку. Цей буфер призначений для того, щоб у разі системної кризи, коли норматив достатності капіталу знижується нижче мінімально допустимого рівня, банки могли отримати додаткову ліквідність без санкцій від регулятора. Однак після закінчення кризи кредитні організації зобов'язані відновити цей капітал. Іншим інструментом для зменшення циклічності економічних спадів та підвищення стійкості банківських установ є контрациклічний буфер. Вимоги до його формування встановлюються регулятором окремим рішенням у випадку значної кредитної активності банків, з урахуванням ризиків, пов'язаних із надмірним зростанням кредитування.

Також встановлюється потреба у формуванні буферу системної важливості для системно важливих банків. Аналіз підходів до нормативного визначення достатності капіталу банків у вітчизняній практиці (табл. 3.3) показує, що ці підходи змінюються разом із розвитком економічних циклів.

Таблиця 3.3 – Еволюція підходів до оцінки адекватності капіталу банків [42]

«Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368 редакція від 28.08.2001»	«Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368 редакція від 13.02.2012»	«Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368 редакція від 19.07.2019»
Нормативи капіталу		
(Н1) – мінімальний розмір регулятивного капіталу – 1 млн євро	(Н1) – мінімальний розмір регулятивного капіталу – 120 млн грн	(Н1) – мінімальний розмір регулятивного капіталу – 500 млн грн.
(Н2) – Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу/ платоспроможності $\geq 8\%$	(Н2) – Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу $\geq 10\%$	(Н2) – Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу $\geq 10\%$
(Н3) – Норматив адекватності основного капіталу $\geq 4\%$	(Н3) – Норматив достатності основного капіталу $H3-1 \geq 10\%$	(Н3) – Норматив достатності основного капіталу $\geq 7\%$

Порівнюючи вимоги до капіталу, встановлені Базелем III, з вітчизняними пруденційними вимогами, можна виділити такі основні тенденції їх реалізації: основний капітал вітчизняних банків є найвищої якості; коефіцієнт левериджу, встановлений Базелем III на рівні 3 % для додаткової оцінки достатності капіталу, відповідає чинному нормативу НЗ; вимоги щодо буферів капіталу банків не застосовувалися, але нормативна база Національного банку України передбачає їх впровадження з січня 2020 р., а саме:

- буфер консервації капіталу: із 01.01.2020 – 0,625 %; 01.01.2021 – 1,25 %; 01.01.2022 – 1,875 %; 01.01.2023 – 2,5 %;

- буфер системної важливості для системно важливих банків – диференційовано залежно від категорії системної важливості від 1 % до 2 %;

- контрциклічний буфер – залежно від фази економічного циклу розмір буферу буде коливатися від 0 % до 2,5 % [40, с. 75].

З 2018 року регулятор визначає необхідний рівень нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу та нормативу достатності основного капіталу на основі результатів оцінки стійкості банків. Національний банк України дозволив банкам досягти необхідного рівня цих нормативів до кінця 2019 року шляхом збільшення розміру капіталу або реструктуризації активів та/або зобов'язань банку [47]. Ці зміни затверджені постановою Правління Національного банку України від 17 січня 2019 року № 21 «Про затвердження Змін до Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України» [48].

Водночас комерційні банки повинні враховувати, що надмірна капіталізація, тобто випуск надлишкової кількості акцій понад оптимальну потребу у власному капіталі, є негативним явищем. Це впливає на результати діяльності банку. Залучення коштів шляхом випуску акцій є дорогим і часто небажаним для банку способом фінансування порівняно з іншими джерелами. Тому керівники банків та органи банківського нагляду прагнуть знайти оптимальне співвідношення між величиною капіталу та іншими параметрами діяльності комерційного банку.

ВИСНОВКИ

1. Стабільність банківської системи, як однієї з найважливішої сфери економіки держави, є запорукою майбутнього розвитку держави. В умовах нестабільного середовища, зокрема дії воєнного стану на території України, вирішальними є дослідження та впровадження заходів, які слугуватимуть мінімізації ризиків банку в цілому.

2. Досліджено та узагальнено підходи до визначення поняття «фінанси банку». Фінансові ресурси банку розглянуто як важливу складову фінансової системи, що створюється через мобілізацію грошових коштів економічних суб'єктів шляхом залучення та позичання. Ці ресурси піддаються трансформації з урахуванням різних параметрів, таких як суми, строки та ризики, перед тим як бути розміщеними в активах банку. Крім того, розглянуто використання власного капіталу, який складається з внесків акціонерів та накопиченого капіталу, яке може бути збільшене в майбутньому, сприяючи економічним вигодам банку. Досліджено взаємозв'язки між властивостями фінансових ресурсів та основними принципами управління фінансами банку.

3. Розглядаючи питання про співвідношення понять «банківські ресурси» та «фінансові ресурси банку» зазначено, що фінансові ресурси є частиною банківських. Банківські ресурси охоплюють трудові ресурси, нематеріальні та матеріальні, фінансові та інші ресурси. Фінансові ресурси означають, що вони перебувають у грошовій формі та забезпечують умови подальшого функціонування організації. Структуру фінансових ресурсів складають власні кошти, тобто власний капітал банку, і його зобов'язання. Сюди не відноситься власний капітал, який вкладений у негрошовій формі. Те ж стосується і зобов'язань. Тож до власних фінансових ресурсів будуть належати кошти, які вкладені власниками або ж згенеровані самим банком і можуть використовуватися для подальшого фінансування діяльності. Фінансові ресурси банку не є тотожними банківським ресурсам і пасивам.

4. Проаналізовані методи та інструменти формування банківського капіталу та визначено, що важливим елементом змістовної характеристики фінансів банку є розгляд їх принципів, які варто поділяти на загальні (самофінансування, господарська самостійність, матеріальна зацікавленість та відповідальність) та специфічні (саморегулювання, підвищення прозорості результатів фінансової діяльності, забезпечення фінансовими резервами).

5. Фінансове планування у банку є спрямованим у майбутнє процесом управління, який включає розробку системи фінансових планів, нормативів і показників. Його мета полягає у впровадженні комплексу заходів, спрямованих на забезпечення банку необхідними фінансовими ресурсами та підвищення ефективності його фінансової діяльності. Запропоновані методи фінансового планування під час застосування яких можна швидко визначити відповідність бажаному положенню банку в майбутньому та вироблених програм підвищення економічного потенціалу.

6. Аналізуючи пасиви АТ «Державний ощадний банк України» було з'ясовано, що кошти банків та депозити юридичних осіб скоротилися в період з 2020 по 2022 рік, тоді як депозити фізичних осіб значно збільшилися. Загальні зобов'язання також збільшилися з часом. Власний капітал залишився відносно стабільним із незначним збільшенням. Основним джерелом фондування АТ «Ощадбанк» є депозити фізичних осіб, частка яких у пасивах постійно зростає. Це може свідчити про високий рівень довіри населення до банку. Водночас банк скорочує залежність від міжбанківського фондування. Аналіз нормативів показав, що більшість нормативів АТ «Ощадбанк» відповідали встановленим вимогам протягом аналізованого періоду, хоча спостерігалось деяке зниження окремих показників. Протягом 2020-2022 років АТ «Ощадбанк» дещо знизив рівень ліквідності своїх активів. Хоча у 2022 році спостерігалось часткове відновлення показників ліквідності порівняно з 2021 роком, загалом за три роки частки ліквідних активів скоротилися. Це може свідчити про більш активну політику банку в напрямку розміщення коштів в активи з метою отримання доходів, але при цьому підвищується ризик ліквідності. Незважаючи на зростання процентних та

комісійних доходів, АТ «Ощадбанк» продемонстрував значне погіршення фінансових результатів у 2021-2022 роках, зазнавши чистих збитків. Аналіз показників прибутковості АТ «Ощадбанк» демонструє зниження рівня капіталізації, збільшення частки волатильних джерел фондування, уповільнення кредитної активності та зменшення ліквідності. Водночас спостерігається підвищення ефективності операційної діяльності та управління витратами. Проте, значне погіршення показників рентабельності активів та капіталу свідчить про зниження прибутковості банку в цілому.

7. Підвищення фінансової стійкості банку вимагає дотримання конкретних норм і правил у всій діяльності банку та в банківській системі загалом. Це включає поліпшення ефективності та якості аналізу і оцінки фінансової стійкості банківських установ, збільшення капіталу банку, забезпечення юридичного захисту для всіх видів банківської діяльності та розширення практики оцінки ризиків. Під час дослідження основних напрямків розвитку, конкурентоспроможності та фінансової стійкості банків виявлено наступні: об'єднання середніх і малих банків через злиття; впровадження структурних змін для підвищення капіталізації великих банків та поліпшення якості їх активів; підвищення ефективності банківської діяльності через активне кредитування та надання послуг реальному сектору економіки.

8. У середньостроковій перспективі на фінансову стабільність банків впливатимуть негативні зовнішні фактори. Тому важливою стає ефективність резервної політики банків, їх внутрішніх активів і процедур управління ризиками. У зв'язку з цим, майбутні дослідження у сфері забезпечення фінансової стійкості українських банків будуть спрямовані на пошук шляхів збільшення капіталу банків, зміну методів реалізації депозитної та кредитної політики, особливо підвищення ролі нецінових методів у залученні клієнтів, а також підвищення конкурентоспроможності банків на фінансовому ринку.

9. Адекватність капіталу вітчизняних банків має позитивний вплив на їх прибутковість і є гарантією надійності, що сприяє забезпеченню належного рівня конкурентоспроможності на ринку та підтримує довіру клієнтів. Вимоги до

капіталу банків України періодично змінюються відповідно до умов Базельського комітету та економічного контексту України. Переважна більшість банків систематично збільшувала свій статутний та регулятивний капітал відповідно до вимог законодавства і дотримувалась встановлених нормативів капіталу. Проте в останні роки, у зв'язку з різкими змінами валютних курсів, економічною і політичною нестабільністю, банкрутством численних банків та наслідками пандемії COVID-19, а також військовою агресією Росії, ситуація стосовно виконання цих показників значно ускладнилась. Розглянуто можливість застосування політики НБУ з урахуванням особливостей розвитку регіонів; впровадження механізму докапіталізації провідних банків; створення державними органами умов для підтримки капіталізації банків на місцевому рівні; розробка стратегії для припинення діяльності банків, які неспроможні платити або функціонувати ефективно через їх реорганізацію чи ліквідацію.

10. У контексті власного капіталу банку важливою розглядається його роль у відображенні надійності для клієнтів та вкладників, оскільки у випадку непродуктивності банку цей капітал використовується для компенсації власників. Відповідно, розмір власного капіталу стає важливим чинником, що визначає стабільність функціонування банку. З метою досягнення цієї стабільності банки мають зусилля на спрямуванні до збільшення свого власного капіталу. Для підвищення капіталізації банківської системи України необхідно підвищити рівень фінансової звітності банків, що сприятиме посиленню контролю та нагляду за ними у сфері капіталовкладень та сприятиме зміцненню довіри громадськості до банків. Підвищення капіталізації банківської системи також сприятиме зростанню її конкурентоспроможності та може сприяти оптимізації організаційної структури банківської системи через консолідацію банківського капіталу.

11. У підсумку можна відзначити, що, хоча банківська система демонструє активний розвиток, рівень її інвестиційної активності, рентабельності та капіталізації залишається незадовільним. Недостатній рівень капіталізації ставить під загрозу стабільність банківської системи та не відповідає потребам економічного зростання. У цьому контексті важливим завданням є підвищення

стійкості та надійності банківської системи через забезпечення достатньої капіталізації шляхом державного регулювання та управління. Розв'язання проблеми недостатньої капіталізації банків може бути досягнуте шляхом значних змін у загальноекономічних факторах. Ці зміни включають легалізацію капіталу, значне покращення корпоративного управління, створення привабливих податкових та фінансових умов для інвестування в банківський сектор економіки, зниження рівня ризиків в Україні та підвищення загального рейтингу країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волохата К.О., Волохата В.Є. Сутність і значення ресурсної бази банків. *Вісник Університету банківської справи НБУ*. 2011. № 1(10). С. 147-154.
2. Методологічний коментар. Класифікація інституційних одиниць. *Бюлетень НБУ*. 2012. № 3. 192 с.
3. Ткачук Н. Теоретична сутність та особливості фінансів банків. *Світ фінансів*. 2012. № 3.
4. Габбард Р. Г. Гроші, фінансова система та економіка: підруч.: Пер. з англ.; наук. ред. М. Савлук, Д. Олесевич; К.: КНЕУ, 2004. 889 с.
5. Зятковський І. В. Фінанси суб'єктів господарювання в умовах інституціональних перетворень: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2006. 388 с.
6. Фінанси, банківська справа та страхування. Управління фінансами : мікро- і макрорівень : підручник для магістрів / за ред. проф. П.О. Нікіфорова, доц. Н. А. Бак. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 336 с.
7. Дибя М. І., Якімлюк Я. П. Фінансові ресурси банку: поняття та підходи до їх аналізу. *Вчені записки*. 2009. Вип. 11.
8. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. Львів, «Центр Європи», 1997. 571с.
9. Банківські операції: підручн. / [А. М. Мороз, М. І. Савлук, Р. Б. Бок та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. С. Мороза. К.: КНЕУ, 2000. С.95-106.
10. Бойко Д. І., Коковіхіна О. О., Цебенко О. В. Фінансові ресурси банку: визначення та класифікація. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. № 54. URL: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i54.76452>
11. Кузнецова Л. В. Теоретико-методологічні підходи до визначення сутності фінансів банку. *Економічні науки*. Миколаїв, 2008. Т. 99. Вип. 86. С. 42-46.
12. Школьник І. О., Сюркало Б. І. Удосконалення організації фінансового планування в банках. *Збірник наукових праць УАБС НБУ*. 2007. Вип. 22. URL:

https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/54870/6/Shkolnyk_financial_planning.pdf

13. Хрипко І. С., Азаренкова Г. М. Фінансове планування як основний елемент управління фінансовою діяльністю банку. Класичний приватний університету. 2019. Випуск 5 (16). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/5_16_uk/57.pdf

14. Зянько В. В., Коваль Н. О., Єпіфанова І. Ю. Банківський менеджмент : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2018. 126 с.

15. Киркач С. М. Забезпечення процесу реалізації фінансового планування діяльності банку. *Економіка. Фінанси, грошовий обіг і кредит*. 2014. № 3. С. 345-350.

16. Про внесення змін до Статуту публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України»: постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 659. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/659-2015-%D0%BF#Text> (Дата звернення : 05.05.2024)

17. Про банки і банківську діяльність: закон України від 07 грудня 2000 р. № 2121-III. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>. (Дата звернення: 05.05.2024)

18. Джерело: URL.: <https://interfax.com.ua/news/press-release/881318.html>

19. Джерело: URL.: <https://www.oschadbank.ua/finansova-zvitnist> (Дата звернення: 06.05.2024)

20. Джерело :URL: <https://minfin.com.ua/ua/credits/articles/rejting-stiykosti-bankiv-vpershe-za-4-roki-zminivsyu-lider> (Дата звернення: 05.05.2024)

21. Джерело: <https://minfin.com.ua/banks/rating/?date=2023-01-01> (Дата звернення: 05.05.2024)

22. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб : закон України від 1 квітня 2022 р. № 2180-IX, редакція від 28 жовтня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-20#Text>. (Дата звернення: 10.04.2024)

23. Джерело: URL: https://static.privatbank.ua/files/PB_ConsUkr_2023.06.30_Signed.pdf
24. Джерело: URL <https://www.oschadbank.ua/news/popri-povnomasstabnu-vijnu-agentstvo-fitch-pokrasilo-rejting-stijkosti-osadbanku>
25. Катан Л. І., Плахотник М. С. Прибутковість комерційного банку та її підвищення. *Агросвіт*, 2018. № 21. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/21_2018/2.pdf.
26. Банківські операції: підручник / [А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.]; за ред. д-ра екон. наук А. М. Мороза. К.: КНЕУ, 2000. 384с.
27. Bank Capital and the Coronavirus Crisis. URL: <https://pesquisa.bvsalud.org/global-literature-on-novel-coronavirus-2019-ncov/resource/pt/grc-740247>
28. Криховецька З. М. Проблеми та шляхи вдосконалення формування фінансових ресурсів банків. *Фінанси, банківська справа та страхування*. 2022. № 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1344>
29. Сабат В. Б. Капіталізація банків та напрями її підвищення. Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення. Матеріали наукової конференції студентів. Львів : вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2020. 316 с. URL: http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/pidrozdily/Naukovo_Doslidna_Chastyna/Docs/2020.08.22_STUD._ZBIRNIK_2020_RIK.pdf#page=114
30. Данік Н., Татко А. Удосконалення механізму забезпечення фінансової стабільності банківської системи України. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. Vol. 1, No. 5, 2022, pp. 1-9. URL: <https://isg-journal.com/isjmef/article/view/187>
31. Арбузов С.Г., Колобов Ю.В., Міщенко В.І., Науменкова С.В. (2011). *Банківська енциклопедія*. К. : Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання. 504 с.
32. Філіппов В. Ю., Дишкант Н. О., В. Ю. Скоморохов Є. О. Напрями покращення фінансового стану банківських установ. *Український журнал*

прикладної економіки. 2016. Том 1. № 4. С. 129-138. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/16621/1/15.pdf>.

33. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: постанова Правління національного банку України від 2 серпня 2004 р. № 361. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_382500-04#Text. (Дата звернення: 02.04.2024).

34. Кузнєцова Л. В. Аналіз кредитних циклів у банківській системі України. *Економіка та суспільство*. 2016. № 7. с. 767–772.

35. Примостка Л. О., Лисинок О. В., Чуб О. О. Банківські ризики: теорія та практика управління: монографія. К. : КНЕУ, 2008. 456 с.

36. Іноземцева Є. В., Волкова В. В. Концептуальні засади удосконалення формування ресурсного потенціалу банку. *Економіка і організація управління*. 2018. № 4 (32). URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/602/1/7.pdf>

37. Пригара І. О., Кириллова В. Р. Аналіз фінансової стійкості комерційних банків. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/84987/1/Kirillova_bac_rob.pdf.

38. Волкова В. В. Концепція вдосконалення механізму управління капіталізацією банків у сучасних умовах. *Економічний вісник Донбасу*. 2008. № 4 (14). С. 169 – 178.

39. Руда О. Л. Сучасний стан банківської системи України та її конкурентоспроможність. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7013>.

40. Коваленко В. В. Достатність капіталу у забезпеченні стабільного розвитку банків України. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 2(43). С. 73–79. URL: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/9-1499252708.pdf>.

41. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 р. № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>. (Дата звернення: 10.04.2024).

42. Дмитренко І. Б. Сучасні підходи до оцінки достатності (адекватності) капіталу банків в Україні. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Т. 30 (69). № 4. URL: https://econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_4/30_69_4_1/23.pdf
43. International convergence of capital measurement and capital standards. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs04a.htm>.
44. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: Revised Framework. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>.
45. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs189.htm>.
46. Basel III: Finalising post-crisis reforms. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.htm>.
47. Положення про здійснення оцінки стійкості банків та банківської системи України: постанова Правління Національного банку України від 22 грудня 2017 року № 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-17#Text>. (Дата звернення: 10.04.2024).
48. Про затвердження Змін до Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України: постанова Правління Національного банку України від 17 січня 2019 року № 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0021500-19#Text>. (Дата звернення: 01.04.2024).
49. Косова Т. Д. Аналіз банківської діяльності: навч. Посібник. К.: Центр учбової літератури. 2018. 485 с.
50. Довгань Ж. М. Сутність та оцінка достатності капіталу комерційного банку. *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. 2003. № 3. С. 56-61.
51. Мулик Т. О. Оцінка достатності капіталу вітчизняних банків як запорука їх надійності. *Ефективна економіка*. 2021. № 7